

Bătălia din Codrii Cozminului

Războiul dintre Ștefan cel Mare și Regele polon Ioan Albert

IN ANUL 1497

cu schițe de plan

DE

EDUARD FISCHER

Căpitan în Jandarmăria Austriacă

— — — — —
TRADUCERE

DE

CAPITANUL I. STRIȘCA

Atașat la Statul Major General al Armatei

BUCUREȘTI

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „EMINESCU“

Bul. Elisabeta, 6 și Str. Sărindar, 7

1904.

Bătălia din Codrii Cosminului

Războiul dintre Ștefan cel Mare și Regele polon Ioan Albert

IN ANUL 1497

cu schițe de plan

DE

EDUARD FISCHER

Căpitan în Jandarmeria austriacă

TRADUCERE

DE

CAPITANUL I. STRIȘCA

Atașat la Statul Major General al Armatei

BUCUREȘTI

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „EMINESCU”

Bul. Elisabeta, 6 și Str. Sărindar, 7

1904.

PREFAȚA

Având în vedere că la 2 Iulie anul curent se împlinesc 400 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare și dorind să contribui întru cât-va la sărbătorirea memoriei celui mai mare și mai genial Căpitan român din veacurile trecute, am tradus opera de față, datorită Căpitanului din jandarmeria austriacă Eduard Fischer, care tratează despre una din cele mai strălucite victorii ce au re purtat armele române în trecutul îndepărtat.

Acest autor, deși strein, se ridică cu putere în contra străduințelor unor cronicari moderni, de a arunca toată vina pe Ștefan cel Mare pentru războiul din 1497 și ast-tel a justifica înaintea posterității purtarea regelui Polonilor Ioan Albert, și aceasta pe baza instrucțiunilor pe cari le-a dat acest rege trimișilor săi la regele Vladislav al Ungariei.

Am adăogat la traducerea de față și aceste instrucțiuni după original, copiindu-le întocmai din „Kwartalnik historyczny No. VII din 1893“, de oare-ce originalul german le are numai în traducere.

Profit de aceasta ocașiune de a aduce viile mele mulțumiri, atât autorului prezentei lucrări pentru buna-voință cu care 'mi-a acordat autorisațiunea de a o face accesibilă și cercurilor noastre mai largi, precum și D-lui profesor Aurel Moșoiu de la liceul din Ploești, care a avut amabilitatea de a face traducerea instrucțiunilor din limba latină în limba română.

București, Martie 1904

Traducătorul.

INTRODUCEREA AUTORULUI

Descrierea ce vom face asupra războiului dintre Ioan Albert, regele Poloniei și Ștefan cel Mare, Domnul Moldovei, precum și a bătăliei decisive care a avut loc pe teritoriul Bucovinei în anul 1497, în *codrii de la Cozmin*¹⁾ se întemeiază pe izvoare istorice moldovenești, polone, rusești, lituane și ungurești.

¹⁾ În ce privește bătălia decisivă, diferiții cronicari susțin păreri deosebite și chiar contradictorii, nu numai în privința localității, dar adese-ori și în privința denumirii sale. Ast-fel cronicarii poloni întrebunțează următoarele denumiri pentru determinarea locului bătăliei: Wapowski îl numește „Silva Bucovina“; Rogalski „Pădurea roșie“; Strykowski „Dumbrava rozkiin“; M. de Miechow (Miechowski) „Pădurea“ fără o altă indicație.

Mai precise sunt datele în izvoarele moldovenești, cari indică „*Codrii Cozminului*“ drept loc al bătăliei (Costin, Cantemir, Xenopol, Ureche), de și la Dumitru Cantemir găsim o contrazicere fiind-că întrebunțează denumirea „Dumbravele roșii“ și determină pozițiunea geografică a localității în apropiere de Cotnari. De asemenea N. Crețulescu și I. I. Anastasiu consideră pădurea „Braniste“ de lângă Neamț drept locul bătăliei.

Afară de aceste denumiri mai găsim pe următoarele: „Bukowina“ în „Hustynskaia lietopis“ și în *Cronica Kievului*; „Cădrul Cozminului“ (Kozminer Wald) în: „Geschichte der Moldau“ de Engel; „Schwarze Alm“ (Poiana neagră) de lângă Hliboca în „Bochotin“ de Wieckenhauer; „Bukovinaer Wald“ (codrul bucovinean) în: „Suczawas historische Denkwürdigkeiten“ de Schmidt; „Dorf Kozmin“ (satul Cozmin) în: „Topographie der Bukowina zur Zeit der Erwerbung durch Oesterreich“ de Werenka; „schwarze Alm“ (poiana neagră) în: „Geschichte der Bukowina, II. de Kaendl și în fine: „Czorny halom“ „ploniny“, „polaniny“, „w puszcze Bukowiny“, etc. etc.

Notițele indică izvoarele pe care le-am utilizat în cercetările noastre.

Hărțile, de care ne-am servit în cercetările noastre sunt următoarele: harta 1: 25.000 și 1: 75.000 ale institutului geografic austriac; o copie a hărții Cardinalului Nicolae de Kues (aceasta hartă a fost desenată în anul 1450 și a apărut la 1491); cea mai veche hartă generală a Bucovinei (din anul 1774), și în fine harta Principatelor-Unite de *Gheorghe Filipescu Dubău și Anton Parteni Antoniu*.

Pentru o mai mare claritate, toate detaliile care esplică și complectiază unele fapte sunt trecute ca notițe espliative.

CAPITOLUL 1.

Antecedentele războiului.

Chiar de la întemeierea principatului Moldovei, regii Ungariei, *sprijinindu-se pe vechile pretențiuni de suzeranitate*, priveau Moldova drept un stat vasaal al coroanei ungurești; în schimb însă nici Polonia nu scăpa vreo ocaziune prielnică de a-și manifesta influența ei în principat. Turburările cari, de la moartea lui Alexandru cel Bun, sdruncinaseră principatul până în adâncimile temeliei sale, oferiră de repetite ori amânduror acestor state ocaziuni prielnice de amestec în afacerile sale interne. Urmașii lui Alexandru cel Bun, pentru a putea păstra puterea, erau nevoiți să caute reazemul, după împrejurări, fie la Poloni, fie la Unguri, ceea ce a avut drept urmare o neconținută rivalitate între aceste două state.

Chiar Ștefan cel Mare, su nevoit, adeseori să ceară ajutorul Poloniei și al Ungariei; el însă se pricepea de minune să tragă foloase din gelozia reciprocă ce mistuia pe acești vecini ai săi.

Astfel stăteau lucrurile și în anul 1484, când sultanul *Baiazid* pătrunsese cu o numeroasă armată în Basarabia, și când răpind în luna Iulie cetatea Chilia de la Moldoveni, se pregătia a subjugă întreaga Moldovă ¹⁾.

¹⁾ *Zinkeisen*: Geschichte des osmanischen Reiches II, p. 501.

Ștefan ceru atunci ajutor atât de la Poloni cât și de la Unguri. Regele Ungurilor, Mateiași, fiind angajat într'un războiu cu casa Habsburgilor, se găsia în neputință de a da ajutorul cerut ; în schimb, Polonii făgăduesc să ajute pe Domnul Moldovei, cu condițiunea însă ca el să vină în persoană pentru a depune jurământul de credință. Ștefan silit, consimte la aceasta și depune jurământul de credință la *Colomeea*, în ziua de 15 Septembrie 1485 ¹⁾).

Cu aceasta ocaziune, însă, se aduce lui Ștefan o ofensă mare prin faptul că, în momentul depunerii jurământului său, cortul, sub care îl depunea, fu ridicat, ast-fel că umiliința Domnului Moldovei a putut fi văzută de pretutindeni ²⁾).

Aceasta procedare umilitoare—cu toată apropierea ce a rezultat de pe urma ajutorului acordat, — a dat naștere unui oarecare desacord în relațiunile dintre Ștefan cu Polonii. Faptul însă că, făcând chiar abstracție de aceasta umiliință, legăturile ce uneau Moldova cu Polonia nu erau de loc solide, că Ștefan nu respecta îndeajuns drepturile nominative de suzeranitate ale regilor Polonilor, și că nu ținea seamă de jurământul de credință pe care împrejurările îl siliseră să-l facă, reeseși din multele neajunsuri ce Ștefan le-a creat Polonilor în răstimpul de la 1485 până la 1497. Așa, bunioară, invasiunea în Lituania ³⁾), pustiirea Rusiei roșii în iarnă anului 1489—1490 și distrugerea prin

1) *Dogiel*: Codex diplomaticus regni Poloniae I, p. 603.

Helcel: Starodawna prawa polskiego pomnika II, p. 855.

În cronică lituană figurează din eroare anul 1486.

2) A se vedea *Gebhardi* p. 153. Cronicarii poloni și români confirmă purtarea necuviincioasă a Polonilor.

3) A se vedea *A. Jablonowski*: Zródła dziejowe, sprawy wołosky, IV, No. 5, unde se atestă că Teodor Czetwertynski, trimis să notifice lui Ștefan urcarea pe tronul Lituaniei a lui Alexandru, se plânge în numele regelui său, despre mari nedreptăți „weleki krywdy” din partea lui Ștefan Vodă.

foc a oraşului lituan *Bratzlav* ¹⁾, dovedesc aceasta până la evidenţă; mai mult încă: când în anul 1492 un oarecare (ţăran) *Mucha* cu 10,000 de Ruteni a invadat Pocuţia pustiind-o, Ştefan a fost direct învinovăţit de către Poloni de a fi ajutat pe aceşti rebeli cu cete moldovenesti.

Când după moartea regelui Cazimir, în anul 1492, fiul acestuia Ioan Albert se sui pe tronul polon, legăturile deja foarte slabe dintre Moldova şi Polonia slăbiră încă mai mult şi Ştefan nici nu mai ţinea seamă de pretenţiunile de suzerenitate ale regelui polon şi căută reazăm la Unguri.

Aceasta era situaţiunea atunci, când Turcii pătruseră în Croaţia, şi când o invaziune a Poloniei din parte-le devenea din ce în ce mai ameninţătoare. Ioan Albert, care se încredinţase, că nu se putea baza pe o alipire necondiţionată a lui Ştefan pe lângă Polonia se hotări atunci a face ca Moldova să depindă mai mult de coroana Poloniei, de cât era până atunci. Se zice că acest plan a fost discutat încă cu ocaziunea congresului membrilor familiei Jagellonilor, congres care a avut loc la *Leutschau* (Löcse) în timpul de la 6 Aprilie pînă la 7 Mai 1494 ²⁾, şi că după cum susţin mulţi cronicari s'ar fi hotărît cucerirea Moldovei şi înlocuirea lui Ştefan cu Sigismund, fratele mai mic al lui Albert, care pe urmă se urcă pe tronul polon sub titlul de regele Sigismund I. Aceasta părere răspândită şi citată în mai toate istoriile, nu poate fi dovedită cu documente; se poate admite numai cu deplină siguranţă, că la *Leutschau* (Löcse) s'a hotărît

1. A. *Iablonowski*, IV, No. 9.

2) Aceste date se bazează pe inscripţiile bisericilor din *Leutschau* (Löcse). A se vedea: *Analecta scepussi sacri et profani*, II, p. 347.

Vladislav se găsea deja la 10 Aprilie la *Leutschau* (Löcse), însă Albert întârzie din cauza drumurilor proaste, astfel că şedinţele nu începură, de cât la 17 Aprilie.

numai cucerirea *Chiliei* și *Cetății Albe*, pentru a feri astfel Polonia de invaziune turcească¹⁾. În schimb, însă, sunt multe indicii, că planul relativ la cucerirea Moldovei, și numirea lui Sigismund ca Domn al Moldovei, a luat o formă mai pronunțată cu ocaziunea întâlnirii lui Albert cu fratele său Alexandru, Marele Duce de Lituania, întâlnire care a avut loc în toamna anului 1496, la *Parczow* (Parciov)²⁾.

Pe când Ioan Albert ordona cele mai strașnice înarmări în toată țara, răspândind știri că are numai intențiunea să ia de la Turci Chilia și Cetatea Albă, în acelaș timp, avea grija să-și ascunză cât mai bine adevăratele sale intențiuni, astfel în cât nici consilierii tronului nu erau pe deplin luminați asupra adevăratelor gânduri ale regelui.

Se zice numai că consilierul cel mai intim al Regelui, italianul *Calimachus*, și poate arhiepiscopul *Roză* și episcopul *Lucas Weiselrod* ar fi avut cunoștință despre adevăratele planuri ale regelui³⁾.

Alexandru, fratele lui Ioan Albert, se silia și el a păstra cea mai mare taină în privința atacului plănuit în contra Moldovei. Aceasta reiese pe deplin din răspunsul, pe care el l-a dat dietei lituane atunci, când războiul începuse deja. Intrebat în privința scopului final al întreprinderii fratelui său, Alexandru a răspuns: „*Koliby wmysl moy koszula moia, ktoroia na mene jest, wedala, ja bych y tuiu zzoch*“ (dacă cămașa de pe mine mi-ar des-tăinii gândurile, ași arunca-o și pe ea în foc⁴⁾).

1) A se vedea instrucțiunile date de regele Ioan Albert în-puterniciților săi la regele Vladislav; instrucțiunile aceste se găesc la finele broșurei de față atât în original cât și în traducere.

2) *Narbutt*: *Pomniki do dziejów litewskich*, p. 64.

3) A se vedea *Liske*: *Cudzoziemcy w polszcze* p. 29.

4) *Narbutt*: *Pomniki do dziejów litewskich*, p. 65. După alți cronicari (a se vedea Nic. Costin) și regele Ioan Albert s'ar fi exprimat în același fel.

Nu se știe sigur când a aflat Ștefan cel Mare despre intențiunea Iagellonilor; însă cum că el se bizuia încă, în anul 1493, pe ajutorul Polonilor, în cazul unui atac din partea Turcilor, reiesă din faptul că cu ocaziunea trimiterii unei delegațiuni la Alexandru de Lituania, îl ruga pe acesta să îndemne pe frații săi de a se uni în contra dușmanului comun al creștinătății întregi¹⁾. Schimbul unor relațiuni diplomatice foarte vii²⁾, între Lituania și Moldova, în tot acest răstimp, și mai cu seamă în anul 1495, ne dă voie a conchide că, Lituania avea de scop să adoarmă vigilența lui Ștefan cel Mare și să l facă să creadă, că nici un pericol nu'l amenință din partea Polonilor³⁾.

1) A. Jablonowski: Sprawy wolosky IV, No. 6.

2) A se vedea *Ulianickyi*: Materialy p. 130, și în special A. Jablonowski: Sprawy wolosky IV, No. 5—19, 21 și 22.

3) Străduirțele unor istorici moderni (a se vedea A. Lewicki: Król Jan Olbracht o klenscie Bukowinsky, r. 1497, în Kwartalnik hist. VII, Leopole, 1893), de a justifica înaintea posterității procedarea lui Ioan Albert și a arunca toată vina pentru războiul polono-moldovenesc asupra lui Ștefan, care din cauza umilinței ce i s'a adus la Coloneea cu ocaziunea depunerii jurământului ar fi avut o atitudine echivocă (a se vedea Dr. F. R. Kaindl: Geschichte der Bucowina II, p. 83) sunt cu atât mai nedrepte, cu cât vina aceasta nu poate fi în deajuns dovedită. Este adevărat că astăzi avem un document „instrucțiunile date de Ioan Albert trimișilor săi la Regele Vladislav” din care se constată că, regele Ioan Albert neagă cu insistență faptul de a fi atacat pe Ștefan cu intențiunea de a cuceri Moldova, și a numi Domn al țării pe fratele său Sigismund; și că din potrivă numai atitudinea echivocă a lui Ștefan l-ar fi forțat la aceasta.

Dar din aceste instrucțiuni se mai constată însă, că însuși regele Vladislav credea cum că întreprinderea lui Ioan Albert, avea de scop cucerirea Moldovei și numirea lui Sigismund ca Domn al acelei țări, din care cauză el a și protestat, prin trimișii săi, în lagărul de la Suceava, în contra unei asemenea procedări și a trimis chiar un ultimatum. Prin urmare dacă chiar Vladislav, regele Ungariei, avea o astfel de credință, ceiace este dovedit prin instrucțiunea sus menționată, cu atât mai multă dreptate avea Ștefan cel Mare să încline spre credință, că regele Polonilor, Ioan Albert, avea de gând să-l alunge de pe scaunul Principatului.

De altfel nu trebuie pierdut din vedere, întâi, că acea faimoasă instrucțiune a fost concepută sub *impresia penibilă* pricinuită de

Ștefan, prevăzător, cum era, nu s'a lăsat să fie indus în eroare în privința adevăratelor intențiuni ale lui Ioan Albrecht, și și-a luat din timp măsurile sale preventive. El a răspuns trimișilor¹⁾ lui Albert, și anume cancelarului *Ceslaus de Korozwansky* (mai exact Kurozwenk) și castelanului dela Radom *Nicolai Pudlowski*²⁾ cari au adus vestea că, Regele lor avea intențiunea să recucerească de la Turci, pentru Ștefan, cetățile Chilia și Cetatea Albă, invitându-l totdeodată, pe temeiul jurământului de credință depus regelui Poloniei, de a lua parte activă la aceasta întreprindere, cănu poate să

teribila înfrângere suferită, și de situațiunea foarte precară, în care a fost aruncată Polonia în urma războiului, și al doilea că aceasta instrucțiune — fiind un instrument diplomatic — trebuia concepută astfel, în cât pe deoparte să liniștească țara Ungurilor, iar pe de alta să convingă pe regele lor că, nu era vorba de cât de un războiu în contra Turcilor, și nici decum de un atac în contra Moldovei sau mai bine zis de o detronare a lui Ștefan, învinuindu-l de trădare și de violarea tratatelor încheiate.

Regele Ioan Albert, la conceperea acestor faimoase instrucțiuni, a fost stăpânit, fără doară, de împrejurări și motive de o importanță de frunte, precum : de grija de o rupere cu Ungaria ; situațiunea sa precară pricinuită prin sleirea totală a forțelor sale ; sentimentul de răzbunare pentru rușinoasa înfrângere suferită și în fine de nădejdea într'o intervenție a Ungariei în favoarea Poloniei. Ținând seamă de toate aceste trebue să înclinăm negreșit spre ideia, *că acestui document — a cărui conținut în parte este chiar în contradicție cu faptele istorice — nu i se poate atribui acea putere demonstrativă, ce singură ar fi în stare să ne convingă pe deplin, cum că cele relatate de toți cronicarii vechi ar fi sprijinite numai pe concepțiuni greșite.*

Tăcerea misterioasă cu care regele Ioan Albert își încătușa intențiunile sale ; faptul că nu numai el, dar și toți predecesorii săi, priveau Moldova în totdeauna cu ochii pofcitori ; străduințele Poloniei, încă din timpul lui Cazimir cel Mare, de ași întinde sfera ei de putere până la litoralul Mării Negre, dovedesc în deajuns că, adevăratul scop, al întreprinderii lui Ioan Albert din anul 1497, n'a fost recucirirea Chilie și Cetăței Albe pentru Ștefan, ci acest craiu a întrebuițat un pretext pentru a putea ataca Moldova fără veste

1) Data sosirii acestor trimiși, în capitala lui Ștefan, la Suceava, nu este stabilită cu siguranță.

2) A se vedea *Schmidt* : *Suczawas hist. Denkwürdigkeiten*. După alți cronicari misiunea polonă se compunea din acest cancelar și încă doi cavaleri.

dea concurs Polonilor, decât atunci când armata polonă se va găsi deja pe Dunărea de jos. El este însă, dispus să aprovizioneze trupele polone cu alimentele necesare în timpul trecerei lor prin Moldova. Unui alt trimis polon, episcopului dela Camenița *Matiaș Loncea*¹⁾ îi dă acelaș răspuns.

Din aceste răspunsuri evazive, date trimișilor poloni, se deduce că, Ștefan avea de gând să observe o linie de purtare expectativă, fie că se temea de răzburarea Turcilor, în cazul unei nereușite a întreprinderii polone, fie că el era deja bine informat despre adevăratele intențiuni ale regelui Ioan Albert. Aceasta din urmă credință este mai probabilă, fiind-că se poate admite cu deplina siguranță, că Ștefan a fost încunoștiințat despre aceasta încă din anul 1495 de către magnații unguri, cu cari întreținea cele mai bune relațiuni. Regele Ioan Albert credea probabil că va putea surprinde nepregătit pe Ștefan și nu comunică nimic²⁾ regelui Vladislav al Ungariei despre campania sa în contra Moldovei, și aceasta-i venea cu atât mai mult la socoteală cu cât credea că 'i va fi ușor să ia Suceava, și cu ajutorul boerimei nemulțumite de Ștefan, să-l alunge pe acesta de pe tron, în care caz o intervențiune a Ungariei în favoarea lui Ștefan ar fi devenit iluzorie.

Ast-fel se apropia anul 1497, atât de nefast pentru Poloni, și regele Ioan Albert făcea cele din urmă

1) În istoria lui *Naker* se zice că acest al doilea trimis ar fi fost episcopul din Premisla (Pyzemysl). Este dovedit că acesta împreună cu 2 cavaleri, au fost foarte bine primiți, de către Ștefan la Suceava, unde el se găsea înainte de invaziunea polonă în Moldova.

2) A se vedea instrucțiunea de la finele broșurei. În ea regele Ioan Albert se justifică înaintea lui Vladislav susținând că ar fi așteptat degeaba pe trimișii unguri.

pregătiri pentru a aduce la îndeplinire intențiunea sa. Planul regelui Polonilor, însă, n'a reușit și dacă acest războiu, întreprins cu o desfășurare atât de mare de forțe, a avut un sfârșit atât de tragic, aceasta trebuie atribuit faptului că regele Ioan Albert a nesocotit prea mult pe adversarul său, închipuindu-și că Ștefan nu va fi niciodată în stare să opună o împotrivire îndelungată puterii Poloniei.

CAPITOLUL II.

Teatrul de Războiu.

Teatrul de războiu ¹⁾, pe care s'au desfășurat evenimentele din anul 1497, cuprinde partea estică a Bucovinei de astăzi, o regiune deluroasă care pleacă sub forma de terase, dela poalele Carpaților. Rîurile *Prut*, *Siret* și *Suceava* cari udă această regiune, constituiesc considerabile piedici pentru masele mari de trupe. Pe timpul trecerii coloanelor polone prin aceasta parte a Bucovinei, tot terenul dintre văile acestor rîuri era acoperit de păduri seculare dese, iar terenuri descoperite nu se găseau, decât în mica parte pe marginele pădurilor. Localitățile erau tot atît de rare în această regiune, pe care cronicarii o denumesc „pustietatea Bucovinei“ ²⁾. Prin urmare Polonii au fost siliți să străbată aceasta regiune care era aproape lipsită de populațiune pe o lungime de 130 kilometri, și nu putea de loc să procure proviziunile necesare armatei. Cum însă din ordinul lui Ștefan, chiar puținii locuitori se refugiaseră cu tot avutul lor în pădurile întinse ³⁾, se înțelege că hrana trebuia adusă dinapoi, fiindcă nu se putea recurge la prădăciuni ce pe atunci erau în obicei.

¹⁾ A se consulta harta anexată

²⁾ *Strykowski*: „w puszczy Bukowiny“.

³⁾ A se vedea *Schmidt*: „Sucz i w is hist. Dankwürdigkeiten, p. 75.

Dintre comunicațiunile puține, și în același timp în stare rea ce duceau din nordul Bucovinei prin „marele codru al Bucovinei“¹⁾ către cetatea Suceava, puteau fi întrebuințate, pentru înaintarea armatei polone, următoarele :

a) o comunicație care ducea de la *Sniatin*²⁾ la vadul Prutului de lângă *Zeleneu*, și o alta care ducea prin *Bobești* la *Storofineți*³⁾, unde se unia cu șoseaua, ce ducea din *Pocuția* de vest către *Roman* și *Iași*;

b) un al doilea drum, care pleacă tot din *Sniatin* trecând pe lângă *Șipinți*⁴⁾, prin *Lujan*⁵⁾, *Lențești*⁶⁾ și ducând la vadul Prutului de lângă *Cernăuți*⁷⁾ și de aci prin *Cuciurmare*⁸⁾, codrul de la *Cozmin* lângă *Mihuceni*⁹⁾, *Dimca*¹⁰⁾, și pe lângă *Hliboca*¹¹⁾ către vadul *Siretului* de la *Stârcea*¹²⁾ unde se unea cu drumul care ducea dinspre *Storofineți*;

c) un drum de pădure, pe care populațiunea locală îl numește astăzi „*Drumul Sârbului*“, ce pleacă din *Cernăuți* ducând prin *Cozmin*¹³⁾ către înălțimea „*Dumbrava*“ situată la est de *Mihuceni*;

1) Regiunea care se limitează la sud cu țărișoara Șepin și se numea „*Bukowina major*“ sau „*welkaia Bukowyna*“. Figurează într'un document al Voevodului *Roman*, din anul 1392. A se vedea *Miron Costin* : Opere complete II, p. 178.

2) Localitate, a cărei existență în anul 1395 este documentată în istoria Moldovei.

3) Existența sa în anul 1448 este documentată.

4) Teritoriul acestui sat este documentat încă din anul 1400. „*Județul Șipinți*“ este menționat pentru prima oară în: *Czolowski*. „*Początki Moldavii I. Wyprawa Kazimierza wielkiego rok : 1359*“. A se vedea *D'ugoss*, Hist. pol. ed. *Przedzieicki* II, p. 277—278. Săpăturile făcute au stabilit că aci este o localitate străveche.

5) Existența acestui sat documentată la 1452.

6) Figurează la mai mulți autori, cari descriu războiul din 1497.

7) 1405 ca vamă documentat.

8) 1421 documentat.

9) 1508 documentate ca sate existente.

11) 1438 documentat ca „*Poiana pe muntele negru*“. Este o localitate străveche.

12) Odinioară această localitate era situată chiar pe râul *Siret*.

13) Pe teritoriul acestui stat, care nu mai există, se găsesc localitățile : *Molodia*, *Corovia* și *Ciahor*.

d) în fine un alt drum care plecând tot din Cernăuți trece pe la nord-est de Cozmin (prin satul de astăzi numit Molodia) ducând la *Godinești*, ¹⁾, și de aci prin *Prevorochia* ²⁾ și *Oprîșeni* ³⁾ la vadul Siretului de lângă Stârcea.

Armata polonă putea să se îndrepte din valea Siretului în valea Sucevei, urmând fie drumul mai scurt, însă în stare rea ce trecea prin *Horaița* fie un drum mai lung, dar mai bun, ce ducea d'alungul Siretului, la Suceava, prin Șerbănești, Adâncata și Burdujeni.

Nu se știe cu siguranță ce drum au urmat oștirile lui Ioan Albert în înaintarea lor către Suceava. În aceasta privință cronicarii zic numai, că regele, după trecerea Nistrului, a înaintat drept către Suceava, fără ca dânsii să menționeze, în care anume puncte Poloniei au trecut prin vad, râurile Prut și Siret. Din multe fapte, și în deosebi din acela că, cu ocaziunea retragerii, oștirile polone au urmat un alt drum, a cărui direcție este bine stabilită, de cât acela pe care au înaintat spre Suceava, se poate deduce, aproape cu siguranță, că armata polonă a trecut Prutul prin vadul de la *Zeleneu* și nu prin acel de la Cernăuți.

Pe acele timpuri, în Moldova de nord existau următoarele puncte întărite: castelul de la *Hotin* ⁴⁾, cetățile de la *Suceava* și *Neamțu* ⁵⁾ și întăririle de pe muntele *Cecina* ⁶⁾ de lângă Cernăuți. Afară de castelul de la

1. Sat în Moldova.

2. 1418 existența sa documentată.

3. 1428 și 1503 existența sa documentată.

4. Castelul construit sub Cazimir cel Mare, și figurează prin documente deja în 1487.

5. Figureaza prin documente deja în anul 1407.

6. Se zice că ar fi fost înființate de către Cazimir cel Mare. A se vedea *Czolowski*: „Poczatki Moldavii“, și *Kaindl*: *Geschichte der Bukowina*, II, p. 20. Figurează prin documente în anul 1395 sub denumirea de „Kiesen“; în 1433 -- „Cerun“; în 1456 -- „Ceciure“ și în 1444 „Ceciori“.

Suceava, fortificațiunea de rangul întâi, și de cel de la Hotin care flanca liniile de operațiuni polone pe la vest, dar care nu posedă o forță ofensivă considerabilă,—cetatea Neamțu, așezată la vreo două zile de marș la sud de Suceava, prezintă o deosebită importanță pentru Ștefan cel Mare, ca punct de sprijin al operațiunilor sale în contra asediatorilor Sucevei. Castelul întărit de pe muntele Cecina, fortificațiune de al doilea rând, era probabil, chiar pe atunci numai o ruină.

Ștefan cel Mare alege orașul *Roman* ca punct de concentrare al forțelor sale și ca pozițiune centrală. Aceasta localitate, așezată la confluența Siretului cu Moldova, îi înlesnea îndrumarea operațiunilor sale—după trebuință—sau direct către Suceava, sau prin valea de sus a Moldovei în spre flancul drept inamic, având ca punct de sprijin cetatea Neamțu ¹⁾.

Afară de aceasta, Ștefan putea pela sud de Roman, să se pună ușor în legătură cu Transilvania, prin trecătoarele *Tulgheș* și *Bicaz*, având astfel puțința de a primi de acolo ajutoare, fără ca Polonia să fie în măsură de a împedica aceasta. Dela Roman el mai avea puțința să treacă cu forțele sale în valea Prutului, fie pentru a întâmpina pe dușmanul, care ar fi venit de la est ²⁾ fie pentru a se uni cu ajutoarele tătărești sau rusești în vederea unei cooperări comune. Pozițiunea centrală delă Roman, foarte favorabilă din punct de vedere strategic, permitea în sfârșit încă lui Ștefan să aducă trupelor adverse de investire delă Suceava cele mai mari neajunsuri, ceea ce s'a și întâmplat, după cum se va vedea din expunerile de mai jos.

1) A se vedea *N. Crețulescu*: *Istoria monastirilor moldovenești* (manuscript).

2) În cazul nostru, dușmanul vizat putea să fie oștirea lituană a lui Alexandru, care era concentrată lângă Bratzlav.

CAPITOLUL III.

Pregătirile de războiu și operațiunile de la începutul ostilităților până la ridicarea asediului Sucevei, de către oștirile polone.

Se zice că, regele Ioan Albert ar fi început înarmările sale încă în anul 1495, și că o parte din forțele sale a fost concentrată încă din luna Maiu 1497¹⁾ în împrejurimile de la Liov²⁾ răspândindu-se totodată știri, că regele merge în contra *Chilieii* și *Cetăței Albe* pentru a recuceri³⁾ aceste cetăți de la Turci. În acest scop au fost mobilizate toate forțele statului polon: atât populațiunea Poloniei, cât și cea a Lituaniei au fost chemate sub arme, iar vasalii au fost invitați să ia parte la războiu. *Alexandru de Lituania*, *Konrad de Massovia*, *Iohannes de Tiefen*, superiorul cavalerilor teutoni⁴⁾, trebuiau să aducă contingentele lor;

1) A se vedea *Engel*: „Geschichte des ungarischen Reiches und seiner Nebenländer“, IV, T I. 2. Abt. 1, p. 148.

2) *Schmidt*: „Suczawas hist. Denkwürdigkeiten“, p. 143. *Cogălniceanu*: *Cronicele României* I, p. 169.

3) *Cogălniceanu* I, p. 170 Sfetnicii regelui, în special episcopii, cari cunoșteau adevăratele intențiuni ale regelui, l-ar fi sfătuit cu insistență, să nu întreprindă nimic în contra lui Ștefan; regele însă le-ar fi răspuns: „Vouă vă este lucrul biserica să păziți, era nu de războae să îngrijii; că gândul meu voi nu'l sciiți. ci numai eu singur; că de aș pricepe că haina de pre mine scie gândul meu în foc o aș băga“.

4) *Wickenhauscr*: „Bochotin“ p. 18.

de asemenea și Ștefan cel Mare fu invitat să ia parte în campania în contra Turcilor.

După unii cronicari¹⁾ regele Ioan Albert, venind de la Premisla (Przemysl), s'ar fi dus la Liov, și după ce a trecut în revistă trupele, ar fi părăsit acest oraș în ziua de 26 Iunie 1497²⁾ îndreptându-se cu armata sa către sud. Aceasta părere însă nu pare a fi adevărată, căci contingentul cavalerilor teutoni a sosit cu mult mai târziu la Liov, adică abia la 13 Iulie, unde Iohannes de Tiefen a încetat din viață³⁾. Nici contingentele din Massovia și din Lituania nu se uniseră încă cu armata polonă; de oarece cele dintâi se găseau la 28 August lângă *Lublin*⁴⁾ îndreptându-se abia către Liov; iar cele din urmă erau concentrate lângă *Bratzlav*⁵⁾ și aveau însărcinarea să acopere flancul stâng al armatei, cât și Podolia, în contra unui atac eventual din partea Tatarilor sau din a lui Ioan III de Moscova, socrul lui Ștefan.

Însă nici chiar contingentele Poloniei Majore nu se putea să se fi fost unit, pe la finele lui Iunie, cu armata lui Ioan Albert, de vreme ce este bine constat că, în ziua de 26 Iulie, ele se găseau încă lângă *Lukov*⁶⁾; prin urmare la Liov nu puteau să fie adunate, de cât contingentele din Polonia de est și cele rutene. Toate aceste, precum și faptul că armata polonă a

1) *M. de Miechow*: „*Chronicae Polonorum*“, Cap. LXXV.

2) *Engel*: IV, p. 148; *Schmidt*, p. 47: amândoi reproduc expunerile lui *M. de Miechow* după Cap. LXXV.

3) *Liske*: „*Cudzoziemce w polszcze*“. După *M. de Miechow*, Cap. LXXIII, Iohannes de Tiefen ar fi murit la 24 Iunie 1497, ceea ce nu e exact; a se vedea: „*Danziger Chronik vom Pfaffenkrieg*.“

4) *Helcel*: „*Starodawny prawa polszcze*“ Vol. VII, p. 16.

5) Tot dodată au fost clădite din nou de către trupele lui Alexandru, atât castelul, cât și orașul *Bratzlav*, distruse de către Ștefan încă înaintea anului 1496. A se vedea: *A. Jablonowski*; „*Sprawy woloski*“ IV.

6) *Helcel*: VII. p. 18.

sosit abia la 21 August în împrejurimile *Sniatinului*¹⁾ permit a conchide că, sau plecarea din Liov a avut loc mai târziu de 26 Iunie, sau că Albert a pornit în acea zi numai cu o parte din forțele sale, și a înaintat la început spre sud numai încet, până ce cavalerii teutoni și contingentele Poloniei majore au putut să-l ajungă²⁾.

În ce privește forțele armate, mobilizate în contra Moldovei, evaluările deosebiților cronicari diferă foarte mult. Cifrele ce le avem și care sunt prea exagerate, variază între 150.000 și 80.000 oameni. Iată câteva date în aceasta privință : 80.000 oameni fără a arăta dacă este sau nu cuprins trenul³⁾ ; — 80.000 (cuprinzând și trenul) dintre cari 40.000 cavaleri, și afară de aceasta 30.000 de trăsurile⁴⁾ ; — 80.000 luptători nobili, fără celelalte contingente din popor⁵⁾ ; — 60.000 cavaleri, 40.000 luptători din popor, 2.000 trăsurile⁶⁾ ; — 80.000 cavaleri, 40.000 luptători din popor, 30.000 trăsurile⁷⁾ ; — 150.000 luptători fără o altă indicațiune⁸⁾ ; — 80.000 luptători afară de necombatanti, a căror număr era mai mic de jumătate și cam vreo 30.000 trăsurile⁹⁾ ; — 80.000 cavaleri nobili, 40.000

1) *Helcel* : VII, p. 18.

2) *Strykowski* susține în această privință că regele Ioan Albert a părăsit, în ultimele zile ale lui Iunie, Livoul numai cu trupele coroanei, și că cu intrarea sa în Moldova n'a așteptat contingentele lituane, massoviane și prusiane. Că regele Albert se găsea spre finele lui Iunie la Liov, este dovedit cu documente semnate de dânsul în zilele de 17, 19, 20 și 21 la Liov. A se vedea: *Akta gródzkie i ziemskie No. CXI-CXIV și Hurmuz aki*: „Documente“, II, No. CCCXLIII.

3) *Cogălniceanu*: I, p. 170.

4) *Engel* : IV, p. 149.

5) *Strykowski*.

6) *Wickenhauer*: „Bochotin“ p. 18.

7) *Sujski*: p. 197.

8) *I. I. Anastasiu* : „Bătălia dela Braniște și N. Crețulescu : Istoria monastirilor“ (manuscript).

9) *Scriptores rerum polonicarum*, II, p. 27 (Chronic. Wapow)

luptători din popor și 20.000 trăsur¹⁾ și în fine: cu toate forțele armate, de care dispunea²⁾.

Din aceste date, deși contradictorii, reiese totuși un lucru pozitiv, și anume: că forțele mobilizate trebuiau să fi fost foarte mari, că efectivul lor trebuia să fi atins cifra de 80.000 oameni³⁾ — că o astfel de armată numeroasă trebuia să fi fost urmată de un convoiu, compus din mii de trăsur¹⁾, de oarece dânsa avea de străbătut regiuni sărace în hrană, și prin urmare aceasta trebuia adusă dinapoi. Afară de aceasta a trebuit să se transporteze o mulțime de mașini de asediu, între cari și două tunuri colosale. Este însă mai mult ca sigur, că convoiul nu cuprindea 20.000 la 30.000 trăsur¹⁾, de oarece chiar astăzi o armată cu un efectiv de 80.000 oameni nu are nevoie de mai mult ca 7.000—8.000 de trăsur¹⁾.

Valoarea intrinsecă a acestei armate, compusă din elemente eterogene, nu era tocmai considerabilă, fiindcă nu fusese întrebuițată decât ici colo pe timpul lui Cazimir Jagello, iar masa principală a armatei se compunea din nobilimea de jos care nefiind obișnuită cu meseria armelor, nu părăsia bucuros vatra sa, și mergea numai nolens-volens în contra inamicului. În afară de nobilimea din Polonia minoră și de aceia din Rusia roșie, majoritatea forțelor polone, și în special cuirasierii grei, nu erau apti pentru evoluțiuni repezi și pentru suportarea greutăților războiului: în schimb erau nedisciplinați, și prin urmare foarte ușor expuși la

¹⁾ Schmidt: „Suczawas hist. Denkwürdigkeiten“ p. 74 și Dr. F. R. Kaindl „Geschichte der Bukowina“, II, p. 88.

²⁾ I. Bogdan: „Letopisețul de la Bistrița“, p. 58.

³⁾ Să dăm un exemplu pentru a arăta cât de greșit este a da cifre exagerate: o armată cu un efectiv de 80.000 călăreți, 40.000 pedestri și 20.000 trăsur¹⁾ mergând pe un singur drum, ar avea o lungime de 400.000 pași sau 300 kilometri, ceea ce ar corespunde distanței dintre Liov și Ițcani.

de moralizare. Față de un adversar, ca Ștefan, care era un căpitan genial — și dispunea de trupe încercate și biruitoare, valoarea întrinsecă a armatei lui Ioan Albert, care impunea numai prin numărul său, perdea și mai mult.

Contingentele polone înaintau încet către Nistru prin regiunile Galiției de astăzi, și după ce regele Ioan Albert trecu trupele sale în revistă ¹⁾, pe șesurile Podoliei, luară direcția către sud. Nistrul fu trecut prin vad lângă Mihălțeni, sat pe malul drept al fluviului, situat în fața de Uștiesko; după care se ținu un consiliu de războiu secret, discutându-se ce anume parte a Moldovei trebuia atacată. *Ioan Tyrnka*, unul dintre comandanții superiori, ar fi propus asediarea și luarea castelului fortificat Hotin, în scop de a'și asigura aducerea liberă din Podolia, celor necesare armatei. Propunerea aceasta a fost însă combătută de ceilalți comandanți, cari pledau pentru cucerirea castelului fortificat de la Suceava, alegând acest punct drept bază pentru operațiunile ulterioare. Fiind că și regele împărțășia această din urmă părere, marșul fu urmat spre sud ³⁾. De astă dată Ștefan nu putea să mai aibă îndoială asupra gândului regelui Ioan Albert de a-l ataca pe dânsul, iar nu pe Turci, fiindcă drumul în spre Dunărea de jos, adică spre Chilia și Cetatea Albă, nu ducea prin Moldova de vest, ci prin valea Nistrului, adică prin Camenița.

Cu toate că Ștefan cel Mare fusese bine informat de către voevodul Transilvaniei cu mult înainte despre

1) *Wapowski* susține că forțele erau atât de mari, încât regele Ioan Albert ar fi putut învinge pe Turci. Se zice că după, această revistă, regele ar fi distribuit drapelul și ar fi dat ordinul pentru înaintare, în contra Moldovei.

2) *Cogălniceanu*; *Cronic. rom.* I. p. 170. *Xenopoi*: *Istoria*, IV p. 93. *I. Bogdan*: „*Letopisețul de la Bistrița*“, p. 44 și 59.

3) *Scriptores rer. Polon.* II. p. 26.

adevăratele intențiuni ale lui Ioan Albert, totuși ei trimise delegații întru întâmpinarea regelui Poloniei, pentru a-l întreba ce are de gând să facă și dacă nu cumva merge în contra Moldovei. Trimișii lui Ștefan, anume logofătul Ioan Tăutul și vistiernicul Isan ¹⁾, cari au întâmpinat pe regele Ioan Albertt încă dincolo de Nistru, au primit un răspuns în doi peri; iar când i s'au prezentat o a doua oră, ei au fost puși în lanțuri și duși la Liov ²⁾. Prin acest fapt — luarea ca prizonieri a trimișilor lui Ștefan — ce a avut loc în lagărul dela Coțmani, pe la 21 August și care a fost în potriva oricărui drept internațional, regele Polonilor a dovedit, până la evidență, sentimentele sale dușmănoase față de Domnul Moldovei.

Ștefan prevăzând ceiace 'l aștepta, nu perde timp. El hotărîse cu mult înainte încă, să se întărească cât mai bine castelul dela Suceava ³⁾; iar armata sa, chiar din luna Agust, fusese concentrată și era gata de luptă. După cronicarii poloni ⁴⁾ efectivul armatei române s'ar fi ridicat la 40.000 oameni; după cronicarii români ⁵⁾ el ar fi fost de opt ori mai slab, decât cel al armatei polone, deci numai de vreo 18,000 oameni.

Armataromână se compunea în afară de trupele moldovenești și din contingente transilvănene ⁶⁾ sub condu-

¹⁾ *Cogălniceanu*; „Cronic. Rom.“ I. p. 170 *Bogdan*: „Letopisețul dela Bistrița“ p. 45 și 59; și *Nikolaus Brzecki*: „Spissanie kroniki o ziemi woloskyey“.

După *Chodiniecki*: „Kronika miasta Lwowa“ p. 65 Ștefan ar fi trimis trei delegați, numele lor însă nu este indicat. Asemenea și *Wapowski* vorbește de trei delegați.

²⁾ După *Wapowski* luarea de prizonieri a trimișilor lui Ștefan cel Mare ar fi avut loc chiar la prima lor prezintare.

³⁾ *Cromer*: p. 1329.

⁴⁾ *Scriptores Rer. Pol.*: II. p. 27.

I. Anastasiu: „Bătălia dela Braniște“ și „Ist. Monastirilor“, (manuscript). Aceste date nu pot să se refere, decât la trupele moldovenești: 18.000 Moldoveni, 12.000 Transilvăneni, iar restul Turcii și Muntenii, până la concurența sumei de 40.000.

⁶⁾ *Cogălniceanu*; „Cronicile României“ I. p. 170. *Xenopol*: „Ist. IV, p. 91 și *Nikolaus Brzecki*: „Spissanie kroniki o ziemi woloskyey“ indică efectivul ajutoarelor transilvănene cu 12,000 oameni

cerea voevodului Ardealului *Bartholomei Dragfi* ¹⁾, supranumit „*Belthek*“; afară de aceasta ea mai era întărită cu ajutoare turcești ²⁾ și muntenești ³⁾.

Ajutoarele așteptate de la Tătari și de la Marele Duce de Moscova n'au venit, fiindcă acești aliați au fost ținuți în respect de către corpul lituan, ce se găsea lângă *Bratzlav*. Armata lui Ștefan, obișnuită să câștige isbânzi, forte bine pregătită prin numeroasele bătălii anterioare și în special pentru micul războiu, pe lângă aceasta plină de încredere în căpitanul său suprem, se compunea parte din nobilimea țării și parte din popor, chemat sub arme pentru a-și apăra patria, religia și familia. Mobilitatea armatei nu era împedicată de trenuri considerabile.

Ștefan bine informat prin spioni despre mișcările armatei polone, concentrează forțele sale la *Roman* ⁴⁾, îndată ce află că Polonii au trecut Nistrul. Alegerea acestui punct ca poziție centrală, a cărui importanță strategică foarte bună și escelentă am arătat-o mai sus, învederează mărețul geniu militar al acestui Domn român. Castelele fortificate de la Hotin, Neamțu, și în special cel de la Suceava, au primit garnizoane tari și credincioase și au fost armate cu toate mijloacele necesare de apărare cunoscute pe acea vreme.

1) Familia Dragfi se trăgea din familia voevozilor români „Drag“ (Maramureș). Afirmarea unor cronicari (vezi *Xenopol*, IV, p. 83), că Dragfi ar fi fost delegat să conducă tratările de pace de la Suceava, nu este esactă, fiindcă din instrucțiunea lui Ioan Albert reiese până la evidență, că dânsul a tratat cu alți delegați. Dragfi se purta cu Polonii dușmănește, fapt pentru care Albert se plângea lui Vladislav.

2) După *Cogălniceanu* ajutoarele turcești, erau numai de 2000 oameni, *Xenopol* din potrivă susține că Sultanul ar fi trimis $\frac{1}{3}$ din armata sa în ajutorul lui Ștefan, reținând restul în rezerva dincolo de Dunăre.

3) *Cogălniceanu*, fără a indica efectivele.

4) *Cogălniceanu* I, p. 170; *N. Crețulescu* : Ist. monast. *I. Bogdan*: Letopisețul de la Bistrița p. 45 și 59, și *Nikolae Brzecki*: *Spisanie kroniki o ziemi woloschyey*; *Wapowski* susține numai simplu că trupele lui Ștefan se adunară în munții de pe frontiera ungară.

Pe când Ștefan lua ultimele sale măsuri pregătitoare, regele Ioan Albert înainta încet cu armata sa către Prut, pustiind în lung și în lat regiunea străbătută și ajunsese, abia pe la 21 August, pe locurile dintre Sniatin și Coțmani ¹⁾. Aci trupele se odihniră un timp mai îndelungat. Ștefan care în acest timp se găsea încă la Suceava, înaintă în potrivea Polonilor până la Cernăuți cu gândul de a pune stăpânire pe trecerile Prutului. Unii cronicari susțin că Ștefan cel Mare ar fi încercat să se opună armatei polone lângă *Șipinți* ³⁾ ceea ce însă nu pare a fi just. Se poate însă că dacă într'adevăr a avut loc o înaintare, aceasta să fi fost numai o recunoaștere ofensivă esecutată cu o parte din garnisoana de la Hotin sau de la Suceava. După ce Ștefan lăsă la vadurile Prutului ²⁾ posturi mici de supraveghere, el se retrase la Suceava și de acolo la Roman ⁴⁾.

Înainte de a se retrage însă la Roman, el, lăsă la nord de Suceava detașamente de trupe moldovenești destul de numeroase, cari amenințau serios liniile de etape polone ⁵⁾.

Polonii trec Prutul (probabil prin vadul de la Zeleneu) fără lupte serioase și înaintează către Suceava ⁶⁾ pustiind regiunea străbătută. Eî prădau și necinsteau bisericile ⁷⁾ românești ce se găseau în calea lor, ceea ce a revoltat adânc sentimentele religioase ale populațiunei

1) *Cogălniceanu*: Cron. Rom. I, p. 170. *I. Bogdan*: Letopisețul dela Bistrița p. 45 și 59.

2) *Cogălniceanu*: Cron. Rom. I, p. 170. *I. Bogdan*: Letopisețul de la Bistrița p. 45 și 59.

3) *Ibidem* și *Wickenhauser*: Bochetin.

4) Se zice că Ștefan ar fi părăsit Suceava în ziua de 27 August cu trupele de gardă. (A se vedea *Cogălniceanu*: Cron. Rom. I, p. 170. *I. I. Anastasiu*: Bătălia de la Braniște și *I. Bogdan*: Letopisețul de la Bistrița p. 45 și 59).

5) *Wapowski* scrie în aceasta privință: „Din toate părțile răsăriau ca din pământ, inimicii luând tot ce se aducea dinapoi din regat!”

6) *Cronica Kievului*.

7) *Ibidem* p. 146.

drept-credincioase. Din aceasta cauză Rutenii drept-credincioși trecură de partea lui Ștefan servindu-l excelent ca spioni, iar populațiunea Moldovei, foarte bigotă, a căzut pradă unei uri fanatice în contra Polonilor și s'a ridicat în masă, pentru a apăra bunurile sale cele mai sfinte. Totuși, regele Ioan Albert se amăgia cu speranța că boerii vor trece de partea sa, din care cauză dădea libertate tuturor prizonierilor ce'i cădeau în mână, înainte de a fi investit Suceava¹⁾.

În ziua de 24 Septembrie²⁾ armata polonă sosi în fața Sucevei, investind cu 4 lagăre deosebite atât castelul, cât și orașul³⁾. Asediul propriu zis a început abia la 26 Septembrie⁴⁾ și a continuat fără întrerupere atât ziua cât și noaptea, însă fără ca asediatorii să obțină vreun rezultat însemnat. Pe când Polonii atacau castelul, după regulele artei de pe atunci, Ștefan care se găsea la Roman, câștigă timpul necesar pentru a aduna ajutoarele sale transilvănene, turcești și muntenesti. Totdeodată el nu scăpă nici o ocaziune prielnică de a da câte-o lovitură sdravănă detașamentelor de rechizițiune polone sau de a împedica serios asediarea Sucevei când se ivia vre-o ocaziune favorabilă. Ast-fel că situațiunea Polonilor devenea din ce în ce mai critică. Castelul dela Suceava foarte bine armat, aprovizionat și înzestrat îndestulător cu mijloacele de apărare a rezistat tuturor atacurilor cu atât mai bine, cu cât era apărat în modul cel mai viteaz de către garnizoana sa. Polonii răușiră totuși să facă rupturi în o parte din incintă, însă apărătorii putură să le repare⁵⁾

¹⁾ Engel: IV, p. 149. Wapowski confirmă aceasta.

²⁾ Cogălniceanu: Cron. Rom. I, p. 170. Schmidt: Suczawas hist. Denkwürdigk. p. 75. Kaindl: Geschichte der Bukowina II, p. 83. I. Bogdan: Letopisețul de la Bistrița p. 45 și 59.

³⁾ Scriptores rer. Pol. IJ. p. 27.

⁴⁾ Cogălniceanu: Cron. Rom. I. p. 170. I. I. Anastasiu. Bătălia dela Braniște. I. Bogdan: Letopisețul dela Bistrița p. 59.

⁵⁾ Scriptores rer. Pol. II.

din nou, încât nici cele două tunuri colosale ale asediatorului—pe cari Wapowski, în cronica sa le numește «spuende» (vărsătoare de foc ¹). — nu au putut să obțină un succes real.

Asediul se prelungia, iar Ștefan cu cavaleria sa ușoară întrerupse orice legătură a asediatorilor cu Polonia, luând toate proviziunile destinate armatei polone, astfel încât asediatorii cari se asiguraseră la rândul lor cu o „baricadă de care“ păreau mai mult asediați, decât asediatorii, căci foametea începea să se resimță serios. După sosirea ajutoarelor transilvănene, turcești și munteneste, Ștefan deveni din ce în ce mai agresiv ; el luă pe Poloni între două focuri, spânzurând pe prizonierii ce-i cădeau în mână. Cum transporturile dinapoi (din Polonia) încetaseră și cum împrejurimile Sucevei fusese de mai înainte așa fel pustiite, chiar de însăși Moldovenii, încât nu se puteau găsi de loc alimente, regele Ioan Albert se hotărî a trimite detașamente mai tari spre sud, ca să execute rechizițiuni. Cu această ocaziune avură loc lupte sângeroase ²) cu forțele moldovenești, care căutau să împedice ³) întreprinderile Polonilor. Detalii asupra isprăvilor trupelor polone la sud de Suceava se găsesc în anelele monăstirei Neamțu ⁴). Deși aceste detalii în unele părți nu sunt adevărate, și chiar în directă contrazicere cu faptele istorice, totuși aduc o dovadă sigură, că în răstimpul de la 26 Septembrie până la 16 Octombrie au avut loc,

1) Adhibitae sunt huic oppugnacioni plurimae bombardae, sed duae pricipue spuendae magnitudinis quarum una equis quadrag n'a, altera quinquaginta trahebatur. (La acest asediu fură întrebuințate multe mașini de bombardare și în special două „vărsătoare de foc“ de o mărime colosală, din care unul a fost tras de 40 și celalt de 30 cai). *Chron. Wapowski.*

2) *Scriptores rer. Pol. II.* p. 27. *Cogălniceanu* : Cron. Rom. I *Engel* : IV p. 148 etc.

3) *Ibidem.*

4) *N. Crețulescu* : *Istoria Monastirilor* (manuscript).

la sud de Suceava, lupte însemnate și că din partea Polonilor forțe numeroase au fost împinse în spre Neamț și Cotnari în vederea rechizițiilor. Un astfel de detașament polon de rechiziție pare a fi pătruns până în fața Neamțului, suferind în apropierea castelului fortificat, în pădurea *Braniște*, o înfrângere serioasă¹⁾.

Situațiunea Polonilor în fața Sucevei devenea din zi în zi mai critică. Nobilimea neobicinuită cu foamea și cu greutățile războiului își arăta nemulțumirea și cerea reîntoarcerea în patrie din ce în ce cu mai multă în-

1) I. I. Anastasiu: „Cetatea Neamțu. Bătălia de la Braniste. Două evenimente istorice petrecute în anul. 1220—1497, p. 16“. Autorul bazându-se pe manuscrite vechi cari tratează despre „Bătălia în pădurea Braniste“ din greșeală o confundă cu evenimentul, care se petrecuse în codrii Cozminului. Fiindcă autorul se întemeiază pe acest izvor, nesocotind cu desăvârșire chiar pe ceilalți croniciari români, s'au strecurat greșeli destul de mari în lucrarea sa. Astfel el zice că Albert și-ar fi împărțit armata sa în 3 părți din care una rămase în fața Sucevei, a doua plecă în rechizițiuni și a treia urmări pe Ștefan către Roman. Mai departe spune că Albert, după ridicarea asediului Sucevei, s'ar fi dus asemenea spre Roman și că regele Polonilor, din cauza știrilor rele din patrie (?) și a nemulțumirii oștirilor sale, ar fi fost silit să bată în retragere; că aceasta retrageră ar fi fost pusă în execuțiune în ziua de 19 Octombrie și că deja înainte un detașament considerabil polon ar fi fost învins la Cotnari, descriind apoi în detaliu bătălia din pădurea Braniste, care ar fi avut loc la 26 Octombrie. Critica justificată, ce se poate aduce autorului acestei broșuri, este că a neglijat să supună materialul întrebuițat unei serioase cercetări critice, calăuzându-se cu materialele existente, recunoscute drept adevărate. În chipul acesta nu i-ar fi fost greu să deosebească lucruri adevărate de altele false și astfel să constate că bătălia din pădurea Braniste, așa cum este expusă, nu este de cât o imagină fidelă a înfrângerii suferită de Ioan Albert în codrii Cozminului. Din punctul de vedere militar autorul ar fi trebuit să țină seama și de faptul că drumul de la Suceava spre Polonia nu ducea prin Neamț și cu atât mai puțin prin Roman și că — chiar în anul 1497 — ar fi fost în contra tuturor regulilor artei militare, a lăsa neînvinșă în spatele armatei sale capitala fortificată a adversarului, care poseda o forță ofensivă considerabilă. Cu toate aceste, autorului acestei broșuri i se cuvine cel puțin meritul că a adus o dovadă cum că pe timpul asediului Sucevei, detașamentele polone de o forță numeroasă pătrundeau până la Neamț și Cotnari că au avut de susținut în acele regiuni lupte serioase cu forțele lui Ștefan.

sistență; iar regele, bolnav și lipsit de energie ¹⁾, încredințându-se că încercările sale de a cuceri Suceava sunt zadarnice, deveni șovăitor. Când pe lângă aceasta sosi și o misiune ungară în urmă în lagăr, invitând pe rege de a părăsi cu armata sa Moldova, căci în caz contrar ruperea relațiilor din partea Ungariei ar fi de neînălțurat ²⁾, Ioan Albert se văzu silit să renunțe la planurile sale și se hotărî la retragere. În același timp, prin mijlocirea trimișilor unguri, s'au început cu Ștefan tratative de pace cari însă nu avură un rezultat hotărîtor.

De oarece nu s'a putut ajunge la înțelegere, s'a încheiat în mod provizoriu numai un armistițiu de câteva luni, stabilindu-se totdeodată, că regele Ioan Albert avea să ridice asediul Sucevei, să evacueze Moldova și — după cum scrie Xenopol ³⁾ — armata polonă trebuia să se retragă pe același drum, pe care venise. După ce acest armistițiu a fost comunicat de către delegați și publicat de către un herold în lagăr și în împrejurimile orașului, regele a hotărît retragerea trupelor ⁴⁾, retragere ce s'a executat

¹⁾ A se vedea instrucțiunea pentru trimișii poloni la Vladislav. Wapowski scrie că Ștefan cel Mare, fiind informat că Suceava nu mai poate rezista, ar fi rugat cu insistență pe Vladislav să trimită o misiune la Ioan Albert spre a se încheia armistițiu. Afirmatiunea aceasta nu este adevărată, lucru dovedit prin însuși instrucțiunea de mai sus

²⁾ Că un armistițiu a fost încheiat o dovedește instrucțiunea de mai sus. Sosirea misiunii ungare în lagărul de la Suceava, precum și încheierea armistițiului sunt confirmate încă și de Cronica Kievului (pag. 146) și de cea lituană (pag. 66) remarcându-se în special că misiunea ungară ar fi fost intermediatoarea armistițiului. (A se vedea și *Anali regni Hungariae*, IV, p. 472. *Pamientnik Lukaski Waiselrod* I, p. CXI. Xenopol: Ist. IV, p. 94. *Ulianicky: Materialy* p. 130—140 și *I. Bogdan: Letop. dela Bistrița* p. 80.

³⁾ Xenopol: Ist. IV, p. 94 și *I. Bogdan: Letopisețul dela Bistrița* p. 45 și 66.

⁴⁾ *Scriptures rer. Pol.*

succesiv în timpul dela 19—22 Octombrie, adică primul eșelon (grup) a părăsit lagărul din fața Sucevei la 19, iar ultimul la 22 Octombrie ¹).

¹ *Kaindl, Schmidt, Wickenhauser, Engel, Cogălniceanu și I. I. Anastasiu* indică data de 19 Octombrie ca zi de plecare, ceea ce nu poate decât să fie adevărat pentru plecarea eșelonului întâiu, fiindcă este absolut exclus ca masele considerabile ce se găseau în fața Sucevei să se fi putut pune în marș toate într'o zi, deodată. Dovadă că plecarea trupelor polone a fost succesivă și că s'a efectuat în zilele de 19, 20, 21 și 22 Octombrie ne o dă *Wapowski*, scriind: ziua de 26 Octombrie a fost a 4-a zi de marș; în ziua de 16 încetase asediul, până la 19 au durat tratativele de pace; în 4 eșeloane separate s'a executat retragerea. Din toate aceste trebuie dar conchis că primul eșelon a plecat la 19, iar ultimul la 22 Octombrie. În privința datei plecării armatei polone a se vedea și *I. Bogdan*: *Letopisețul dela Bistrița* p. 45 și 60 După *Nikolai Brzecki*: „*Spissanie kroniki o ziemi woloŝkyey*“ asediul ar fi durat 5 săptămâni; după *Xenopol* 2 luni.

CAPITOLUL IV.

Bătălia din codrii Cozminului.

După cum s'a văzut, armata polonă, după ridicarea asediului Sucevei, a părăsit lagărul său din fața acestui oraș în timpul dela 19—22 Octombrie, în patru grupe deosebite și anume: grupul (*eșelonul*) I-u era format din nobilimea Poloniei de vest și din bagajele și trăsurile sale; grupul (*eșelonul*) 2-lea se compunea din parcul de asediu, trăsurile regale, regele în persoană, fratele său Sigismund și din aristocrația înaltă a țării; grupul (*eșelonul*) 3-lea se compunea din nobilimea Poloniei de est și a Rusiei roșii, iar grupul (*eșelonul*) 4-lea din călăreții și pedestrima din popor ¹⁾.

Se zice că Ștefan ar fi îndemnat cu insistență pe regele Polonilor, chiar înainte de plecare, de a nu întrebuița pentru retragere decât drumul pe care venise, pentru că drumul care ducea prin pădure n'ar prezenta destulă siguranță. Ștefan i-ar fi comunicat prin trimișii săi să se retragă peste câmpul descoperit, și apoi să apuce spre dreapta, pe un drum care, de și mai lung, totuși prezinta o mai mare siguranță; în orice caz să evite drumul care ducea la stânga prin pădure, deși era mai scurt, căci pe acel

¹⁾ *Sriptores rer. Pol. II* (după cronică Wapowski).

drum ar putea foarte bine să se întâmple armatei sale o nenorocire ¹⁾. Regele Ioan Albert însă nu a ținut seamă de aceasta bună prevenire și a ales itinerarul care duce peste *Horaița* la vadul Siretului de lângă *Stârcea* și de aci prin *codrii Cozminului* către *Cernăuți*.

În ziua de 25 Octombrie armata polonă care d'ălungul drumului său pustia în întregime regiunea străbătută, trecuse prin vad Siretul și ajunsese la marginea sudică a pădurii întinse, care acoperă izvoarele râulețului *Dereblui*, pădure mare, care pe atunci nu era străbătută, de cât de un singur drum ²⁾. Numai antegarda (eșelonul 1-iu), compusă din nobilimea Poloniei de vest, a continuat în această zi marșul, străbătând, fără cea mai mică supărare, pădurea și stabilindu-și lagărul la eșirea nordică a acesteia ³⁾. Regele însă cu grosul forțelor, — compuse din Polonii minori, din Ruși, din parcul de asediu, din trupele de gardă (*equitatus aulicus*), din întregul tren și soldații din popor, — a rămas dincoace de pădure instalând în apropiere de *Hliboca* bivacuul de noapte, pe care îl asigurase cu o baricadă de trăsuri ⁴⁾. Ca loc de bivacu

¹⁾ A se vedea *Cogălniceanu*: Cron. Rom., I, p. 171. *I. Bogdan*: Letopisețul dela Bistrița p. 46 și 60. *Xenopol*: Istoria IV, p. 91 și 95. Toți aceștia spun că aceasta ar fi fost o condițiune a armistițiului. *Wapowski* (*Scriptores rer. Pol. II*) zice ca aceasta a fost numai un avertisment.

²⁾ *Wapowski* zice: „armata polonă n'a putut s'o străbată în întregime într'o singură zi, fiindcă nu ducea de cât un singur drum prin această pădure“.

³⁾ *Scriptores rer. Pol. II*. (Cronica *Wapowski*). Aceasta pare a fi pe deplin adevărat, pentrucă atât oștirea din popor, cât și aristocrația înaltă și nobilimea din Polonia de est și din Rusia-roeie au fost aproape complet nimicite, pe când nobilii din Polonia majoră nu suferiră nici o pierdere, ceea-ce permite concluziunez, că acești din urmă — fiind absenți — n'au avut să sufere de atacul înverșunat al lui Ștefan. A se vedea și *Engel*, IV, p. 149, și *M. de Miechow*. Cronica, Căp. LXXV, cari spun că, Polonii majori au trecut pădurea nesupărați de nimeni.

⁴⁾ *Scriptores rer. Pol. II*. Cronica lui *Wapowski* și *Engel*, VI, p. 149.

ar fi servit— după tradițiunea populară — un mameleon situat la vest de Hliboca și denumit *Valovia*, ceea ce pare a fi adevărat, căci după unii cronicari¹⁾ direcția de marș a armatei către pădurea dela Cozmin venia din spre *Tomnești* (Sucevenii de astăzi) adică din spre vest. Aproximativ la 3 și jumătate kilometri la est de locul bivacuului, se află drumul care trecând pe lângă *Mihuceni* și *Dimca*, ducea prin codrul Cozminului în spre Cernăuți. Lângă acest drum, probabil la nord-est de *Mihuceni*, se găsea frumoasa poiană denumită „poiana neagră“, care este considerată de majoritatea cronicarilor drept locul unde Ștefan cel Mare a înfrînt pe Poloni așa de strașnic în ziua de 26 Octombrie 1497. Se poate foarte bine ca bătălia să fi început acolo, însă desfășurarea sa a trebuit să fi avut loc pe un spațiu mai mare și anume pe spinarea acelor înălțimi, a căror pante spre vest, nord și nord-vest cad repede în albiile adânci ale râulețelor *Dereblui* și *Nievolnița*, iar cele sudice coboară în undulațiuni dulci către valea Siretului, fiind limitate la vest de râulețul *Cotoveț*. Pe creasta acestei spinări și d'acurmezișul liniei de despărțire a apelor ducea vechiul drum către Cernăuți pe care populația îl denumește „*Drumul tătarilor*“. Atât acest drum cât și acel care se bifurcă pe înălțimea „*Dumbrava*“, ducând spre Cozmin și denumit astăzi, de către populațiune „*Drumul Sârbului*“, constituiau defileuri de pădure greu de trecut și foarte temute, fiind-că atacul nu ar fi putut de loc să-și desfășoare forțele sale superioare pentru luptă. În special în cazul nostru călăreții grei cuirasați, mai cu seamă, cari în luptele din veacul de mijloc reprezentau arma hotărîtoare, erau în aceasta pădure deasă, incapabili de luptă și prin urmare erau ca și desarmați.

1) A se vedea : *Wickenhauser* : Bochetin p. 19.

Ștefan cel Mare, genial cum era, dându-și imediat seamă de ocaziunea prielnică ce i se oferea pentru un atac prin surprindere, a urmărit de aproape armata polonă cu oștirile sale întărite cu cete transilvănene, turcești și muntenești ¹⁾ și când Polonii luară direcția către pădurea periculoasă, el la rîndul său făcu din timp pregătirile necesare pentru atacul prin surprindere, pe care îi plănuiise de sigur de mai înainte. Pe când Polonii bivuacau la marginea pădurei, fără de nici o grijă sau presimțire rea, Ștefan puse pe moldovenii săi să taie pe jumătate copacii de pe marginea drumului, pentru a putea în momentul oportun baricada drumul, iar nu—după cum susțin unii cronicari ²⁾—pentru ca copacii căzând să ucidă pe Poloni în trecerea lor. După aceasta Ștefan trimise o parte din pedestrima în interiorul pădurei, iar călăreții ușori la eșirea nordică a acesteia, pentru ca adversarul să fie luat deodată din mai multe părți și astfel să-i fie tăiată retragerea către nord. Grosul forțelor a fost reținut pentru ca în momentul prielnic să se arunce asupra coadei coloanei. După ce au fost luate aceste măsuri pregătitoare, oștirile românești au păstrat liniște, neturburând bivuacul polon de la sudul pădurei și neatacând nici pe cavalerii din Polonia de vest cari, cu o zi înainte, au trecut pădurea și bivuacau la lisierea nordică, pentru că Ștefan nu vroia să-i alarmeze, ca să nu scape bunul prilej ce prezenta împărțirea Polonilor în două.

În ziua de 26 Octombrie, în zori de zi, regele Ioan Albert dădu ordin pentru părăsirea bivuacului. Capul

1) Este dovedit că la atacul neașteptat din codrii Cozminului au luat parte și trupele transilvănene, turcești și muntenești. A se vedea *Liske* : *Cudze w Polsce star.* p. 38 ; *Cronica lituană* p. 66 și *Tabero*, p. 335.

2. A se vedea : *D. Cantemir, Ureche, Xenopol, Hustynskaja lietopis.*

coloanei era format din parcul de asediu ; imediat inapoia acestuia urma trăsura cu regele, care se simțea slăbit de frigurile ce-l mistuiau. După rege urma nobilimea din Polonia de est și din Rusia roșie, iar coada coloanei era formată de trăsurile trenului și de oștirile din popor ¹⁾. Marșul se executa ca în timp de pace, oștirile mergând cu armele depuse pe care, și în cete neregulate. Regele, cu trăsurile sale de bagaje, ajunsese cam la mijlocul pădurii—pe atunci mijlocul pădurei se găsea aproximativ la înălțimea Dumbrava—când deodată oștirile române năvăliră pe neașteptate, atât pe la spate, cât și pe la flancuri, asupra armatei polone, baricadând drumul cu copacii tăiați pe jumătate și cu trăsurile ce le răsturnau. Atacul îndreptat deodată, asupra trenului, oștirilor din popor și asupra nobilimei Poloniei de est și a Rusiei-roșii, a fost cu totul surprinzător, iar masesele aceste, zăpăcite din cauza atacului neprevăzut, au fost aproape cu totul nimicite. Totdeodată apărură pe lisiera nordică călăreții români, cari împiedicară retragerea armatei polone spre nord. Prima isbire a oștirilor lui Ștefan avea să o sufere mercenarii (soldați din popor), cari încheiau coloana și se găseau încă în parte în bivuac ²⁾. Ei au fost aproape cu totul nimiciti, iar restul ce va fi mai rămas a fost risipit ³⁾. Nobilimea din Polonia a de-

1) *Scriptores rer. Pol. II. Cronica lui Wapowski* arată ordinea diferitelor elemente, cari compuneau coloana de marș după părăsirea bivuacului dela Hliboca. Dacă bivuacul se găsea la vest de Hliboca, în acest caz marșul trebuia să treacă prin această localitate și peste înălțimea denumită *Stillo* pentru a ajunge la drumul care ducea în pădure.

2) Având în vedere marele număr al oștirilor din popor trebuie să admitem că în momentul atacului lui Ștefan trenul și o parte din trupele pedestre se găseau încă în bivuac ocupându-se cu ridicarea sa, fiindcă din cauza lungimei coloanei, nefiind decât numai un singur drum—capul coloanei trebuia să plece cel puțin cu 6 ceasuri înaintea coadei coloanei.

3) După *Wapowski* ei ar fi perit cu toții.

est, Rusia-roșie și din Palatinatul Cracoviei, care la început a încercat să opună rezistență și a alergat să încalice și să ia armele, s'a luptat — după cum scrie Wapowski — „nu fără grijă și spaimă“ un timp scurt și fără nici o ordine, fiindcă au lipsit atât șefii, cât și drapelele. Ea a fost risipită și s'a refugiat în bivuacul care nu fusese încă ridicat de tot, căutând adăpost înapoia baricadei de trăsuri, unde însă se produsese o astfel de învâlmășală, încât orice rezistență sau apărare devenea imposibilă. Moldovenii urmărind cu energie pe fugari, pătrund în baricadă din toate părțile, răstoarnă trăsurile și ucid tot ce le cade în mână ¹⁾.

Pe când la arier-gardă se dedea o luptă disperată, regele adună călăreții săi de gardă, «floarea ostașilor» ²⁾ împrejurul său și îi trimete din mijlocul pădurei, sub comanda voevodului din Cracovia *Ian Tencinski*, în ajutorul ariergardei sale. Călăreții debușează din pădure în sunetul trompeților și în sgomotul «tobelor puternice» ³⁾ atrăgând pe agresori asupra-le. Se încinse pe lisiera pădurei, probabil în regiunea care se numește astăzi „*Obici veleka*“ și „*Putrena*“ ⁴⁾, o nouă luptă crâncenă între grosul forțelor lui Ștefan și călăreții de gardă airegelui Poloniei. Acești din urmă reușesc să respingă, pentru scurt timp, oștirile lui Ștefan peste râul Siret, din care causă cei supraviețuitori din bivuac, unde

¹⁾ *Ureche* scrie că mulți din armata polonă au perit atât din nobilime cât și din țărănime.

²⁾ *Wapowski* scrie: „regium equitatum, florentem milicianam“.

³⁾ „Qui accelerato itinere silva egressus cum horribili sono turbarum, clangore timpanorum roboratum strepitu ac armorum resplendentium fulgore magno impetu in hostem ferebatur“. *Wapowski*.

⁴⁾ Poporul povestește și astăzi că, bătălia s'a desfășurat în spațiul dintre înălțimea Dumbrava, la nord, limitele comunei Cerepcauți, la sud, la est de Hliboca, Dimca, Mihuceni și la vest de râulețul Cotoveț. Toate indiciile probează că în cazul de față tradițiunea și adevărul se acoperă. Că bătălia se întindea până în valea Siretului, reese și din faptul că, *Ian Tencinski* și-a pierdut calul în Siret. A se vedea *Cromer* lib. 30: *Bielski*, fol. 486.

fusese înainte împresurați, reușesc să se refugieze în pădure și să se risipească, unde totuși mulți din ei își găsiră peirea dela pedestrima lui Ștefan, așezată acolo de mai nainte.

Succesul gardei regelui Poloniei, al cărei comandant își perdu calul în râul Siret, și fu făcut prizonier de către Turci n'a fost decât trecător căci și vitejii cavaleri au fost la urma urmei nevoiți să bată în retragere și să se refugieze în pădure. Însă înaintarea energică, cu toate că de scurtă durată, a gardei reușind, să oprească oștirea lui Ștefan-cel-Mare în victorioasa sa cale, avu drept consecință că armata polonă a putut scăpa de o desăvârșită peire. Deoarece însăși cronicari poloni relatează că în această luptă, pe lângă nobilimea provincială, chiar și aristocrația înaltă a suferit foarte mari pierderi, trebuie să admitem că aceste pierderi au fost suferite în această a II-a fază a bătăliei.

Pecând grosul forțelor polone suferea în codrul Cozminului o înfrângere cumplită, regele lor fugise la lisiera nordică a pădurii. Acei dintre poloni, cari au supraviețuit acestei lupte disperate, au fugit de asemenea către nord căutând a se adăposti, dimpreună cu regele Ioan Albert și fratele său Sigsmund, în lagărul situat la nord de lisiera pădurei, lângă satul „Cozminul”¹⁾, sat care se găsea în apropiere de locul unde râulețul *Nievolnița* se varsă în râulețul Derehului.

Astăzi satul «Cozmin» nu mai există și numai numele acesta, dat de către popor unui smârc, indică locul, unde odinioară se găsea acest sat. Un drum de pădure, adânc săpat și îngust, ducea pe atunci dela satul Cozmin către înălțimea Dumbrava; astăzi din

1) A se vedea *Cogălniceanu*: Cron. Rom. I, p. 172; *Engel*: IV p. 149; *Xenopol*: Ist. V, p. 96. Satul „Cozminul” a fost dăruit, în 1488 de către Ștefan monastirei Putna. (A se vedea: *Werenka*, Topographie der Bukowina zur Zeit der Erwerbung durch Oesterreich, p. 68.

acel drum n'au rămas, de cât urmele unei săpături adânci cu iarbă și tufiș și pe care poporul o numește „*Drumul Sârbului*“. Pentru a putea ajunge de la înălțimea Dumbrava la satul Cozmin, regele Ioan Albert a trebuit să urmeze acest drum, căci pe atunci nu ducea un altul de la linia de despărțire a apelor către nord-est ¹⁾, în valea pârâului Derehlu.

* * *

Teribilă trebuie să fi fost înfrângerea armatei polone în această zi memorabilă și nu se va greși evaluând pierderile totale suferite de Poloni la mai multe mii de oameni. Aproape toată oștirea din popor, majoritatea nobilimei din Polonia de est și Rusia roșie, contingentul cavarilor Teutoni și floarea aristocrației înalte a Poloniei acoperea câmpul de luptă. Oștirile lui Ștefan făcură mulți prizonieri, luară toate bagajele și o mare parte a trăsurilor, precumși o sumedenie de arme drapele și stindarde ²⁾ chiar trăsurile regale și tunurile căzură pradă ³⁾ trupelor lui Ștefan, Prizonierii căzuți în mâinile Moldovenilor au fost uciși ⁴⁾ din ordinul lui Ștefan; cei căzuți în mâinile trupelor

2) Aproximativ 500 pași la vest de acest drum, pe lisierea pădurei, se găsește un grup de case, care se numește „Horodișce“. Aci se găsește așa numitul „puț al lui Sobieski“ și aci se găsea o cruce pe care era ținută o spadă de cavaler din secolul al 15-lea ce a fost găsită în pădure. Această spadă a dispărut însă acum 6 ani, fără să se fi dat, până acum, de urma rău-făcătorilor. Nu este esclus și pare chiar foarte probabil ca bivacuul cavalerilor din Polonia majoră să se fi aflat lângă Horodișce.

1) *Ureche* scrie că Ștefan dăduse ordin, ca drapelele și stindardele să fie adunate.

2) *Cogălniceanu*: Cron. Rom. I, p. 172. După *I. Bogdan*: Letop de la Bistrița p. 47 și 60, și *Brzecki*: Spissanie Kroniki ziemi woloŝkyey, căzură în mâinile învingătorilor toate mașinile de asediu și tunurile.

3) Se zice că Ștefan lăsa să fie străpuși cu sabia chiar în prezența sa (Scriptore rer. Pol. II).

turcești au fost duși în captivitate, dintre cari unii abia după ani de zile s'au întors la vetrele lor. ¹⁾

În lagărul dela Cozmin care era situat ²⁾ în apropierea imediată a satului, regele Ioan Albert a stat în zilele de 26 și 27 Octombrie ³⁾ cu rămășițele armatei sale bătute, adăstând adunarea aceloră cari se refugiaseră în adâncimea acelei păduri nefaste. Dar oștirile lui Ștefan nu lăsară nici aci trupele polone în pace, hărțuindu-le neconținut. „Intr'o noapte“ scrie Wapowski, vorbind probabil de noaptea dela 26 spre 27 Octombrie, „Moldovenii au aprins din spre pădure, de unde bătea vântul, iarba uscată, astfel în cât Polonii s'au văzut nevoiți a cosi iarba și tufișurile cari limitau bivacuul în acea parte, spre a împiedica ca focul să se întindă și asupra bivacuului.“

După ce risipiții se adunară lângă Cozmin, regele Ioan Albert făcu sforțări ca să și organizeze armata atât de mult desorganizată din cauza pierderilor suferite, pentru care scop ținu o revistă. La această revistă se constată cât de teribile au fost pierderile Polonilor suferite în ziua precedentă. ⁴⁾

După revistă, chiar în aceeași zi, s'a continuat marșul către vadul Prutului de lângă Cernăuți unde armata

¹⁾ A se vedea *Scriptores rer. Pol. II.* — *Cogălniceanu*: Cron. Rom. — *M. D. Miechow*: Chron. Pol. Din aristocrația înaltă căzură în captivitate: Ian Tencinski, Peter Prochiński, Ian Sprowy de Odrovon, Gargowski; au căzut pe câmpul de luptă: Nikolae de Tencinski, voevodul Rusiei roșii, Gabriel de Marowice, frații Grot, Humonietki și Andrei Murdelio de Mlodowski (a se vedea *Bielski*, fol. 486).

²⁾ *Cogălniceanu*: Cron. Rom. I. p. 172 și *Xenopol*: Istor. IV p. 96 spun că bivacuul se găsea lângă un „ocol“.

³⁾ *Scriptores rer. Pol. II.* arată că regele Ioan Albert în „această zi“, adică în ziua de 26 Octombrie, și în „ziua următoare“, 27 Octombrie, poposea în lagărul de pe marginea pădurei.

⁴⁾ Chiar cronicarii poloni recunosc marile pierderi suferite de armata lui Ioan Albert adăogând că au căzut prizonieri mulți din aristocrația înaltă.

polonă sosi seara târziu și intră în bivuac¹⁾, Ștefan, care trimisese încă din timp o parte din trupele sale înainte, ca să ocupe vadurile Prutului, a urmărit, cu restul trupelor sale, pe Poloni de aproape, neliniștindu-i și atacându-i neconținut²⁾.

Regele Polonilor neîndrăznind să forțeze trecerile Prutului cu trupele sale decimate și demoralizate a rămas la Cernăuți până la 29 Octombrie adestând ajutoare din patrie. Atât de mare era spaima Polonilor de adversarii lor victorioși, în cât toți, și mai cu seamă Mazurii, în urma unui simplu svon neîntemeiat, că forțe adverse colosale s'ar apropia și că regele ar fi fugit în secret, se pregăteau de fugă aruncând armele și echipamentul. Pentru a pune capăt panicei, regele deși bolnav, trebui să se arate trupelor, iar fratele său Sigismund să le țină o cuvântare, și numai ast-fel s'a putut potoli spaima nebună, care cuprinsese pe toți Polonii³⁾. Numai după ce a sosit la Cernăuți un detașament lituan, compus din câte-va mii oameni și s'a întrunit cu Polonii, curajul decăzut al acestora a reinviat puțin și regele a putut să îndrăznească a continua retragerea sa către Sniatin⁴⁾.

1) După cronicarii poloni retragerea s'ar fi executat în „ordine strânsă“; după Miron Costin „în cete“.

2) În *Scriptores rer. Pol. II*, ce zice că ar fi avut loc „încăerări ușoare“.

3) A se vedea Wapowski, *M. de Michow*.

4) Wapowski și Strykowski vorbesc de sosirea a câtor-va mii de călăreți. A se vedea, afară de aceasta Wickhauser : *Bohotini pag. 21*; *Softiskoi pierwoi lietopis*; *Narbut* : *Pomnik de Dziejow litewskich și Uhanicki* : *Materialy p' 187*, cari vorbesc asemenea despre trimiterea ajutoarelor lituane. Cât de îngrijorat a fost regele Ioan Albert în privința forțării trecerilor Prutului, reese din cronica lui Wapowski, în care se spune : „...sosirea fraților lituani... a umplut pe regele și pe tot bivuacul de o mare bucurie, dând și lui (regelui) nădejdea a lupta cu mare noroc în casul când inamicul l'ar ataca“.

CAPITOLUL V.

Retragerea Polonilor din Bucovina. — Evenimentele războinice din anul 1498.— Pacea.

Pe când armata polonă, descurajată și demoralizată, poposia la Cernăuți adăstând sosirea ajutoarelor, Ștefan primi știrea că 600 călăreți, trimiși în ajutorul regelui de către *Konradde Massovia*, înăntau din spre Sniantin. In contra lor el trimite 3000 de ostași aleși sub ordinele logofătului Boldur, care în seara de 28 Octombrie trece Prutul, mai sus de Cernăuți, și în dimineața zilei de 29 Octombrie atacă pe călăreți massovieni în reduta de lângă *Lențești*¹⁾. Se încinse o luptă sângeroasă ; Moldovenii reușiră să înconjoare pe Massovienii (Mazuri) și să'i ucidă pe toți. După cronicarii moldoveni ²⁾ regele Ioan Albert, n'ar fi aflat nici de înaintarea acestor călăreți în ajutorul său și nici de nimicirea lor,

Precum susțin unii istorici, atât vechi cât și noi ³⁾,

¹⁾ După *Wapowski* (Scriptores rer. Pol. II) această luptă ar fi avut loc lângă *Șipinți*. Contrazicerea această cu cronicarii români, cari în unanimitate indică *Lențeștii* ca pozițiunea unde a avut loc această luptă, se poate explica prin faptul că localitatea *Lențești* nu era cunoscută cronicarilor poloni, din care cauză ei susțin că în general lupta a avut loc „apud Scepince“ (lângă *Șipinți*). A se vedea harta anexată la finele broșurei. Localitatea *Lențești* se numește astăzi *Lenkoutz*, iar *Șipinții* de odinioară *Szipinitz*.

²⁾ *Cogălniceanu* : Cron. Rom. I, p. 172 ; I. Bogdan : *Letopis. dela Bistrița*, p. 46 și 61.

³⁾ *Cogălniceanu* : I. 172 ; *Wickenhauser* : *Bochotin* p. 21 ; *Kaindl* : *Geschichte der Bukowina II*, p. 85.

reduta de la Lențești, care există și astăzi într-o stare destul de bună ar fi fost ridicată de către călăreții massovieni. Se poate foarte bine ca ei (Mazurii) să se fi fortificat, însă reduta aceasta puternică, care și astăzi se poate vedea în apropiere de Lențești, nu poate să dateze din timpul războiului dintre Poloni și Ștefan în anul 1497, pentru că de la prima vedere se poate constata că această fortificație este sistematică, semi-permanentă, că servea pentru baricadarea drumului, și că datează dintr'un timp mult mai nou — probabil din a 2-a jumătate a veacului al 17-lea.

Fortificația de la Lențești se compune dintr'o redută (a se vedea schița) închisă la gât având un parapet cu șanț interior, pe care *Kaindl* îl denumește „incintă circulară“ și dintr'un sistem de șanțuri exterioare care înconjură reduta, la o depărtare oarecare. Din parapetul redutei lipsesc astăzi frontul sudic; el a fost ras cu ocasiunea construirii căii ferate. Lărgimea în interior a redutei, între fronturile est și vest, este de 100 m.; lungimea fronturilor de est și de vest, cari n'au fost rase de tot, cu ocasiunea construirii căii ferate, este azi de 75 m.; cum însă aceste fronturi se întindeau mai spre sud, până la frontul sudic, al cărui loc astăzi nu este indicat de cât prin câteva urme neînsemnate, lungimea lor odinioară trebuia să fi fost de 150 m. Grosimea parapetului este de 25 m. la basă, iar la creastă aproape 4 m., talusurile având o înclinare de 1 : 1; înălțimea parapetului este în unele locuri de 6 m. Curtea redutei este ridicată cu 1,50 m. d'asupra câmpului de tragere. Șanțul, care a servit probabil și pentru scoaterea pământului necesar, are o lărgime de peste 4 m. și o adâncime de peste un metru; fundul șanțului este astăzi acoperit cu iarbă și a fost înămolit în decursul anilor astfel că adâncimea sa este astăzi cu mult redusă. Pentru flancarea șanțului au servit *caponiere*, a căror urme se pot vedea bine și astăzi la coturile (unghiurile eșinde ale) parapetului; asemenea pentru a putea bate bine cu focuri câmpul de tragere, a existat și un glacis, ale cărui urme se văd și astăzi.

Înainte de redută, și paralel cu aceasta, sunt două șanțuri în zigzag, din cari șanțul interior se găsește la vre-o 300—400 pași înaintea redutei, iar cel exterior la 500—700 pași. Șanțul din afară comunică cu un smârc denumit *Bahna*. Ambele aceste șan-

țuri comunicau prin șanțuri transversale, din cari există astăzi încă 3. În prelungirea caponierilor, șanțul exterior arată urme de întăriri accesorii compuse din parapete ce au o lungime de 15—20 pași și formează unghiuri ascuțite; lărgimea acestor întăriri accesorii variază între 10 și 25 pași.

Această fortificație domină terenul dimprejur cu vr'o 4 m.

La sud de această fortificație este situată localitatea Lențești. La nord se întindea odinioară o mlaștină întinsă, Bahna, care astăzi este deja secată; spre est și spre vest reduta comandă la mari distanțe valea Prutului. Șoseaua veche, care ducea din Galiția la Iași, trecea chiar pe lângă redută. Săpăturile făcute au dovedit că parapetul era construit parte (frontul estic) din lut, parte (frontul vestic) din pământ amestecat cu prundiș. La un metru, sub nivelul curței redutei, se găsesc straturi de lucruri, arse, așezate orizontal având o grosime de 30—40 cm.; de deșubtul acestor straturi se găsesc în lut resturi de oase, ce par a fi de om.

Cercetând mai cu deamănuntul această fortificație, dobândim impresiunea că aici a existat o fortificație străveche, poate chiar preistorică, care apoi — firește că într'un timp, când lupta cu arme de foc devenise mai decisivă — a primit înfașurarea și organizarea sa de astăzi. ¹⁾ Este absurdă credința că 600 călăreți ar fi construit o astfel de fortificație puternică într'un timp de câteva ore numai. Făcând abstracție de faptul că tipul acestei fortificații aparține unei epoci cu mult mai recente, trebuie să mai luăm în considerație că cavaleria din secolul al 15-lea nu ducea cu dânsa coloane cu unelte de terasieri, și modul ei de luptă nu consta în a se ascunde înapoia parapetelor și șanțurilor. Cavaleria a fost în totdeauna și va rămâne și în viitor o armă ofensivă și nu se găsește în istoria războaielor a nici unei națiuni, în orice epocă ar fi, vreun exemplu că trupele de cavalerie ar fi ridicat fortificații cu un caracter permanent, cum este acela al redutei de la Lențești.

Pe timpul ocupațiunei Bucovinei de către Austria această redută a existat și *Mieg* ²⁾ o denumește „o redută polonă veche

¹⁾ A se vedea: *K. Romstorfer*: Aeltere Verteidigungsanlagen in der Bukowina. Jahrbuch des Bukowiner Landesmuseums 1895 p. 19.

²⁾ A se vedea: Topographische Beschreibung der Bukowina mit militärischen Anmerkungen von *Major Friedrich von Mieg* publicată de *Dr. I. Polek* im Jahrbuch des Bukowiner Landesmuseums 1897, p. 27. *Werenka*: Topographie der Bukowina zur Zeit der Erwerbung durch Oesterreich.

și bine construită". Este incontestabil că, reduta în forma sa de astăzi, avea scopul de a închide drumul și a fost construită de Poloni pe timpul războaielor lui Sobieski contra Turcilor.

* * *

Pe când logofătul Boldur ataca pe călăreții massoveni, în ziua de 29 Octombrie, lângă Lențești, nimicindu-i, armata Polonă trecea Prutul lângă Cernăuți, fiind atacată cu violență ¹⁾ de către oștirile lui Ștefan cari se adunaseră la Prut. Trecerea Prutului trebuia deci forțată și în această luptă sângeroasă trebuie să fi perit mulți nobili poloni, fie în valurile Prutului fie sub loviturile Moldovenilor.

După cronicarii moldoveni ²⁾ Ștefan ar fi nimicit lângă Cernăuți rămășițele armatei polone și numai regele ar fi răușit să scape cu câțiva devotați din suita sa. Cronicarii poloni susțin însă, că la Cernăuți Polonii ar fi fost învingători respingând ³⁾ forțele lui Ștefan. Din aceste contraziceri reese cu siguranță numai faptul că Polonii nu au putut să treacă Prutul, decât numai în urma unor lupte crâncene și sângeroase. Este mai mult ca sigur că Polonii au fost de aproape urmăriți de către Ștefan atât la trecerea lor peste Prut, cât și în retragerea lor până aproape de Sniatin, suferind mari pierderi ⁴⁾. Dela Sniatin, regele Ioan Albert, străbătând Pocuția și trecând Nistrul se duse la Liiov, unde intră cu rămășițele infime

1) *Cogălniceanu*: Cron. Rom. I, p. 172. După *I. Bogdan*; *Letopis*, dela Bistrița, trecerea Prutului s'ar fi efectuat la 30 Octombrie.

2) *Miron Costin* spune că numai regele cu câțiva inși ar fi scăpat. Același lucru spune și *Cronica dela Bistrița*.

3) *Scriptores rer. Pol. II. Chronic. Wapowski*.

4) *Ibidem*.

ale unei armate odinioară foarte respectabilă ¹⁾, rămânând la Liov până ce se vindecă de boala, de care suferea. Dela Liov regele Ioan Albert se duse la Cracovia. Infrângerea însă, suferită în Bucovina, fu resimțită în întreaga Polonia ca o nenorocire națională, fiindcă fiecare familie de nobili avea să deplângă pe vr'un membru mort sau căzut prizonier în aceasta campanie, astfel că cuvintele: „Za króla Olbrachta wyginela szliachta“ (pentru regele Albrecht a perit nobilimea) au devenit proverbiale ²⁾.

Ștefan cel Mare, după terminarea urmării Polonilor, se întoarse în capitala Suceava, rămânând acolo până la jumătatea lunii Decembre, la care dată se duse la *Hârlău* unde adunase, în ziua de 18, pe marii boeri ai țării spre ai ospăta și a le oferi mari daruri ³⁾. El concediasă încă de mai înainte trupele sale.

Descrierea consecințelor nefaste ulterioare, ce decurseră pentru Poloni de pe urma acestui războiu nejustificabil, nu intră în cadrul acestei lucrări, scopul ei fiind numai descrierea evenimentelor, ce s'au desfășurat pe teritoriul moldovenesc; de aceea ne vom mărgini să le menționăm aci numai în trăsături generale până la încheierea păcei din 1499.

După ce încă în primăvara anului 1498 vr'o 40.000

1) A se vedea *Chodzeniecki* p. 67—68 și *Sofiiskoi pierwoi lietopis* p. 42 Miron Costin spune că, în timpul retragerii trupelor lui Ioan Albert, Ștefan ar fi susținut o luptă eângeroasă lângă Șipinți cu arier-garda polonă, care se compunea din călăreții massoveni, și că iarăși logofatul Boldur ar fi învins aci oribil pe Poloni (a se vedea *Cogălniceanu* I, p. 173; *Wickenhäuser*: Bochetin p. 21; *Xenopol* Istoria, IV p. 96). Este sigur că aci nu poate fi vorba decât de o reproducerea bătăliei dela Lențești, ceea ce se constată imediat comparând aceste spuse cu cele cuprinse în cronica Wapowski.

2) A se vedea: *Wapowski* și *Strykowski*. *Hustynskaja lietopis* scrie: „za korola Olbrachta pohyby w Polsce szliachta“ (pentru regele Albert peri în Polonia nobilimea).

3) *Cogălniceanu*: Cron. Rom. p. 173 și 174.

Turci invadară Polonia, Ștefan invadează și el în luna Iunie din acel an Podolia și Rusia roșie, pustiind totul prin foc și sabie și trecând cu oștirile sale până peste Visloc¹⁾. O mulțime de orașe și castele precum: Liov, Premisla (Przemysl), Iavurov, Radumnea, Prevolsca, Iaroslau, Canciuga, Lanțut, Trembovlia, Buciaci și Podhaițe²⁾ au fost parte asediate, parte cucerite și distruse. Regele Albert concentrează nobilimea la „Zandamierz“; însă până ce aceasta să se adune Ștefan părăsise deja Polonia și se întorsese trecând Nistrul lângă Halici³⁾, cu o pradă imensă în țară, intrând pe la sfârșitul lui Iulie în Suceava. Cumplită a fost răsbunarea lui Ștefan în contra Polonilor; *Trembowlia*, pe care o cucerise, a fost distrusă prin foc și garnisoana ucisă, iar prada ce făcu aci a fost foarte mare; *Buciaci* a fost prădat și devastat, asemenea a fost pustiită regiunea dinprejur de Halici; *Podhaițe* a fost incendiat. Moldovenii în unire cu Turcii luară aproape 100,000 prizonieri din Polonia colonisând cu o parte din ei Moldova și cu o alta Turcia.

În anul 1499, prin mijlocirea Ungariei, se încheie în fine pacea între Poloni și Ștefan cel Mare, iar preliminările acesteia au fost desbătute la 14 Aprilie la Cracovia și ratificate de regele Ioan Albert. Condițiunile de pace prevedeau și o alianță polono-ungară în cazul unui războiu cu Turcii, din care alianță, trebuia să facă parte și Ștefan, ca un aliat egal și în cazul unei

1) *Cogălniceanu*: Cron. Rom. I, p. 174. *Engel*, IV, p. 151. *Scriptores rer. Pol.* II, p. 33. În cronică dela Bistrița se spune; „25 zile de marș peste Leopole“.

2) A se vedea în această privință: *Zubrzycki* și *Chodynieski*; *Kronika miasta Lwowa*; *Scriptores rer. Pol.* (Chron. Wapowski); *M. de Mischow*: *Chronic. Palonorum*; *Cogălniceanu*: Cron. Rom. I; *Xenopol*: *Istoria*, IV; *Hostynskaja lietopis*; *Engel*: *Geschichte der Moldau*, etc.

3) *Cogălniceanu*: Cron. Rom. I, p. 174, *I. Bogdan*: *Letopis. dela Bistrița* p. 47 și 62.

întreprinderi comune în contra dușmanului ereditar al creștinătăței trebuia și el să ia parte efectivă. Mai departe trebuia — conform cu conținutul documentelor respective — să domnească o pace vecinică între Polonia și Moldova. Polonia asigură lui Ștefan și urmașilor săi posesiunea neștirbită a Moldovei, obligându-se a nu adăposti în țară pe nici un adversar al lui Ștefan, oferind totdeodată lui Ștefan și familiei sale adăpost în cazul izgonirii sale din țară de către Turci. În fine se stabilise ca comercianții din ambele țări să se bucure în negoțul lor de deplina siguranță și ca litigiile eventuale de frontieră, iscate între locuitorii amânduror țări, să fie aplanate pe de o parte de către castelanul dela Camenița, iar de altă parte de către pârcălabul dela Hotin și de către șoltuzul dela Cernăuți. Documentele¹⁾ respective, al căror conținut se deosibește dela unul la altul, au fost redactate în triplu și ratificate de către regele Ioan Albert în *Cracovia*, de către regele Vladislav la *Buda* și de către Ștefan la *Hârlău*. Conținutul acestor documente dovedește însă că Ștefan atinsese atunci culmea puterii și a gloriei, pe care — ceace este dat numai la puțini muritori — a păstrat o până la sfârșitul vieței sale, plină de o vecinică și glorioasă activitate. Relațiunile sale cu regii Poloniei și Ungariei erau acele ale unui suveran egal și ale unui aliat prețios și căutat, iar despre pretinsa suzeranitate de odinioară a Poloniei față de Moldova nu se mai găsește nici-o urmă în aceste documente.

1) Aceste documente se găsesc în estenso tipărite în lucrarea lui *Hurmușaki*: Documente privitoare la istoria Românilor, vol. II, partea 2-a, pentru anii 1451 — 1510 sub No. CCCLV (p. 402), CCCLVI (p. 408), CCCLXXI (p. 439).

CAPITOLUL VI

Tradițiunea și legenda despre bătălia din Codrii Cozminului

După cum poporul a împodobit și alte fapte războinice ale lui Ștefan cel Bătrân, Voevodul cel bun și Mare cum îl numește și astăzi, tot astfel și bătălia din codrii Cozminului a fost împodobită de popor cu povești legendare, dintre cari unele au intrat în scrierile istoricilor, fiind socotite de unii drept fapte împlinite. Așa bunăoară, și denumirea Bucovinei este pusă în strânsă legătură cu bătălia de la Cozmin, căci Dimitrie Cantemir, în „Descrierea Moldovei“, istorisește că Ștefan cel Mare a înjugat 20.000 de Poloni nobili, arând cu dâșii o porțiune de teren și semănând-o cu ghindă. Din această arătură, udată cu îmbelșugare de sângele polon, a răsărit o pădure, pe care Moldovenii o denumeau „Dumbrava roșie“, iar Polonii „Bukowyna“.

Cantemir, care pune această pădure în apropiere de Cotnari¹⁾, adaogă că Ștefan a pus de s'a arat câmpul de luptă, de aceea pare că această legendă s'ar fi referit mai întâiu la pădurile Bucovinei. Miron Costin²⁾

1) *Descriptio Moldaviae* p. 29. Xenopol: Istoria IV, p. 9. și 97. Acelaș lucru este povestit și în analele monăstirei Neamțu, diferă însă de cele spuse de Dimitrie Cantemir prin faptul că locul este indicat în apropiere de Neamțu, și anume în pădurea de la Braniște.

2) *Cogălniceanu* : Cron. Rom. I. p. 173.

din potrivă susține că Ștefan a pus să se lege de păr doi câte doi dintre prizonierii poloni, și că Moldovenii „și alte batjocuri multe le-au făcut“. De oare ce—zice Obozienski—Polonii cari n'au fost omorâți de copaci în căderea lor, au fost spânzurați de către Moldoveni cu părul de copaci, se răspândise în Polonia obiceiul de a rade capul, nelăsând de cât pe creștet un moț scurt. Foarte răspândită este și legenda populară după care lui Ștefan i s'ar fi arătat în timpul luptei Sf. Dimitrie, călare și armat ca un erou războinic, și că l-ar fi inspirat pe el și armata sa cu forță și curaj. În amintirea acestei minuni, Ștefan ar fi închinat biserica din Suceava acestui sfânt, împodobind'o.

Amintirea bătăliei din codrii Cozminului nu s'a stins nici astăzi la populațiunea rurală a Bucovinei, cu toate că de atunci s'au scurs deja patru veacuri. Câmpiile vaste la vest de Hliboca, pădurea la nord, precum și chiar unele părți ale acestei localități sunt puse de către populațiune în legătură cu evenimentele războinice ce s'au desfășurat aci. Astfel se povestește că pe un mamelon, situat la est de Hliboca și denumit Valovia, s'ar fi fortificat odată o armată polonă care a fost atacată de Moldoveni, și că ar fi avut loc o mare bătălie, ce s'a desfășurat în regiunea de la Hliboca, Presăcăreni, Petriceanca și în pădurile învecinate. La început succesul era de partea Moldovenilor și în defavoarea Polonilor, până ce regele acestora, care observa mersul bătăliei de pe piața actuală de cereale din Hliboca, s'a pus în capul arier-gardei și a respins pe Moldoveni peste Siret urmărindu' i până la Climăuți. Acest succes al Polonilor nu ținu însă mult. Moldovenii reluară din nou ofensiva și Polonii trebuiră să se retragă iarăși. Regele Polonilor cu rămășițele armatei sale se fortifică pe mamelonul Horaița, de lângă Cerepcăuți, unde fu asediat de Moldoveni și Turci. În aceasta situațiune critică regele

Polonilor, pentru a scăpa cu restul armatei, dispuse să se construiască manechine de paie și să fie îmbrăcate cu hainele căzuților. Această stratagemă reuși și regele cu restul armatei sale se sustrase forțelor adverse, retrăgându-se către pădurea Dumbrava și Putrena. Aci însă Polonii au fost ajunși de către Moldoveni și Turci și se încinse o nouă bătălie strașnică, în care întreaga armată polonă și-a găsit peirea și numai regele isbuti să scape cu câțiva devotați și să fugă în patria sa. Polonii căzuți însă — așa povestește poporul — au fost îngropați lângă Hliboca și numeroase morminte, ce se văd și astăzi acolo, sunt ultimele locașe ale cavalerilor poloni. Despre aceste morminte, cari de fapt aparțin unei epoci mai vechi ¹⁾, circulă multe povești. Așa se povestește că în fiecare an, într'o anumită zi din luna Iulie, pe la prânz, când soarele atinge punctul zenital, cavalerii în costume frumoase și cu lănci mari, călări pe cai albi, ies din morminte spre a da o luptă crâncenă în contra altor călăreți, cari vin cu o iu-teală vertiginoasă dinspre Dumbrava.

La sud de aceste morminte, cari până acum vre-o 60 de ani în urmă au fost umbrite de stejari seculari, se găsește o pădurice de tufani, despre care poporul povestește că, în timpul verei, la răsăritul soarelui, copacii acelei păduri se aranjează pe rânduri, formând despărțiri, mișcându-se ici izolat, colo în grupe, astfel ca și cum ar da o luptă. După ce soarele se ridică la o anumită înălțime aceasta fantomă dispare, iar tufanii să găsească iarăși la locul lor.

În fine să relevăm încă un obicei popular, care se practica până la desrobire, și care asemenea este pus în legătură cu bătălia din codrii Cozminului. Poporul

1) A se vedea : *I. Szombathely* : Prähistorische Rekognoszierungen nach der Bukowina im Jahre 1893. Jahrbuch des Bukowiner Landesmusums, 1894.

povestește că înainte vreme, când s'a început cu defrișarea pădurilor, s'a găsit în împrejurimile de la Hliboca, pe lângă spade, vârfuri de lănci, diferite piese de armătură și ghiulele de fer, cari au servit apoi în comună ca o îndatorire de a face de gardă. În acest scop ele treceau de la vecin la vecin și acela care primea dimineața o astfel de ghiulea, era obligat să facă în acea zi garda comunală și după 24 de ore să predea ghiuleaua vecinului său, care urma apoi de serviciu. Cu timpul a dispărut acest obicei și cu el și ghiulele în chestiune.

CAPITOLUL VII.

Instrucțiunile date de regele Ioan Albert trimișilor săi la regele Vladislav al Ungariei.

a) *După textul original**).

Scimus maiestatem suam non latere, quod a principio regni nostri, imo multo ante tempore, fiebant incursus in regnum nostrum multaque damna inferebantur per Turcos, per Tartharos; que causa provocabat nos, ut arma semeremus contra hos hostes, precipue tamen contra Turcum, hunc regnis utriusque nostrum et universo christianotum nomini hostem gravissimum; nemini quippe incognitum, que et quanta damna hostis utrique regno intulerit. Ut igitur aliquando obviaretur huic malo et pesti tam late serpenti, habite sunt per nos convenciones, in quibus super ea re consultatum est, visumque inter alia, ut si castra illa, que per Turcum recepta erant, voievode (sic!) Moldavie recuperantur, ante quorum receptionem nullus insultus fiebat in hoc regnum, nostrum, aditus ad nos prefato hosti clauderetur.

Sed et voievoda Moldavie assidue exhortabatur et

*) Aceste instrucțiuni au fost extrase din „Kwartalnik historyczny“ No. 7 din 1893. N. T.

rogabat, lamentabilibusque nos querelis permovebat, ut debitam tutelam, et per olim inclitum parentem nostrum nosque promissam, sibi tanquam homagiali et subdito nostro prestaremus, asserens, quod nisi eidem tempestive succurreremus, se quidem predam hosti futurum et demum periturum funditus; admonebatque nos; ut ex ipsius malis cogitarem. quid regno nostro post ipsius exicium immineret.

Accedebat ad hoc, quod nulle treuge pacis honeste per nostrum oratorem, quem apud Turcum habebamus, iniri poterant; manifesteque apparebat nos (sic!) tam illos depredaticios incursus, videlicet magnum aliquem exercitum hostium, aut domi expectandum esse aut forris illi obviandum.

His igitur et multis aliis rationabilibus ac necesariis causis permoti, expeditionem faciendam deliberavimus, habito etiam consilio illustissimi domini magni ducis Lithuanie fratris nostri, quem tangebatur idem periculum, quique se nobis cum copiis affuturum presidio obtulit.

Et ubi instituimus expeditionem faciendam, significavimus ipsam maiestati sue per literas, deinde per nostrum oratorem Ioannem de Codecz (?), quam maiestas sua collaudavit indoluitque non mediocriter se non posse assistere nobis propter treugas, quas tunc cum Turco habebat,

Cum autem essemus aggressi expeditionem magnisque sumptibus iam paravisset ad limites Walachie hic primum dictus voievoda, consultor ille atque acerrimus instigator suscipiendi belli, nescimus, quibus rationibus aut suggestoribus subito mutatus, induit alium animum et in ipsis mediis rebus et spe bene gerende suam perfidiam ostendit; nam missis gentibus suis cum Turco territorium Haliciense populatus est, pluribus villis igne et gladio visitatis. Tandem per certos nostros armigeros ipsi Turci et Valachi profligati sunt, et nisi

per Valachos (sic!) fuissent defensi, ad quos preda devenerat, pauci procul dubio Turcorum evasissent.

Deinde paucos post dies ipse voievoda immisit alium exercitum Turcorum et Tartarorum, qui oppidum nostrum Colomiam devastavit, in quo exercitu plures Valachi erant, maiores in fideles Christi crudelitatem exercentes quam Turci aut Tartari; qui cum dei auxilio per nostros profligati et preda ab eis recuperata omnis, preterquam que cuidam legofacto (sic!) ad nos cum certo alio collega sub id tempus venienti, qui huius facti auctores erant, data fuerat; illorum enim familia ac alli subditi cum predictis predebantur.

Et paulopost ipse legofactus ad nos pervenit tergiversacione excusando hec facinora, que ipse voievoda peregerat; sed cum hec celari non possent, tandem declaravit voievoda subditum esse Turco et ex consequenti hostem nostrum futurum.

Quo audito graviter perturbati fuimus, tum quia videbamus actionem nostram distrahi, tum quia magnum scandalum et periculum nedum dominiis nostris vero universe christiane reipublice ex homine predicto intelligebamus imminere; constitueramusque propterea nuntios nostros ad maiestatem suam mittere, flagitium voievode declaratuos. Interea fama venit nuntios maiestatis sue adventare, et ob id nostros retinimus.

Nunciis vero sue maiestatis tardantibus cum nec potuissemus in uno loco tantum tenere exercitum, nec retrocedere sine magno damno a(!) maiore ignominia liceret, sensim progrediebamur, nulla damna inferendo, solum comeatus necessarios accipiendo, nam neque castra, que in itinere erant, impedivimus, neque terram igne vastavimus ¹⁾... ut ipsi voievode declaravissemus

1) Aci pare a lipsi ceva. (Nota din Kwartalnik historyczny).

noshostiliter ingredi, non expectantes, si forte venirent nuncii maiestatis sue; et nichilominus hortabamur eundem voievodam, eciam obliti, que interea fecerat, ut in pristina remaneret fide adhereretque actioni nostre, et sibi et ceteris dominiis christianis profuturus.

Quas adhortaciones, et sibi et ceteris christianis nostreque actioni salutiferis, ipse fluxipendens, nedum auxilium promissum et debitum prestare recusavit, verum publice se profitebatur Turci subditum, actionique nostre et regno nostro hostem apertum, potiusque contra nos velle hostiliter venire, quam a proposito desistere, asseverans.

Videntes itaque nos nedum nobis, verum, ut profertur, magne parti christianorum periculum acre imminere, sumpsimus coacti debitum et necessarium consilium, non tam ulciscende atrocis iniurie per voievodam nobis illate, quam preparandi nobis tucius iter ad rem ceptam prosequendam, et ea arma, que pro magna parte in auxilium voievode sumpseramus, in eundem convertere coacti sumus.

Non venientibus autem nunciis maestatis sue, iam nostros interea expediebam us dies (!)¹⁾. Bartholomeus Draffi, palatinus Transsilvanie, cum ceteris Ungaris subditis maiestatis sue, contra federa et pacem regnorum perpetuam, nobis diffidavit hostemque se confessus est, ac literis suis, quas ad nos scripsit, contra nos impudencius usus est. Et quamvis ea, que per dominum Dragffi Bartholomeum denunciata et facta fuere, non credebam[us] de voluntate maiestatis sue processisse, tamen non sine magna admiratione et gravi dolore illa et tulimus et nobiscum reputavimus.

1) In Kwartalnik historyczny autorul spune că aci textul pare a fi corupt și'l îndrepteaza astfel: *nostros nuncios expediebamus*; iar „dies“ pare a fi restul unei fraze omise în copia ce-i a trimis'o archivarul statului.

Venit deinde marsalchus maiestatis sue cum legacione, et licet cause priores nos¹⁾ perturbaverint, legacio tamen maiestatis sue graviore dolore nos affecit, quanto maius seminarium incendiumque dissidii et differenciarum nedum inter nos et maiestatem suam, cui, prout par est, semper placere et moram gerere volumus, sed eciam inter utriunque hoc regnum ex eadem legacione maiestatis sue iniri conperimus, per eos, qui in discordia fraterna et in differencia regnorum gloriantur et comodo sua querunt, quibus accomodare aures maiestatem suam satis indignum est. Et ne ailqua opinio de nobis esset talis, qualem sua maiestas de nobis in ea legacione se habere dicebat, optatis sue maiestatis, per eundem dominum marschalcum nobis significatis, condescendimus et factis quibusdam condicionibus cum eodem domino marschalco nomine sue maiestatis, ex Moldavia, quam Vollachiam appellamus, discessimus.

Ex premissis igitur omnibus facile intelligere potest maiestas sua, quomodo ex causis necessariis sumpserimus arma contra Turcum et ea demum coacti fuimus convertere legitimis rationibus contra voievodam Moldavie, et aut licuerit sue maiestati nos in legacione sua tam crude culpate, maxime in eo, quod asseruit sua maiestas nos contra promissa nostra eo animo sumpsisse arma, sub pretextu contra Turcos, ut invasissemus aut occuparemus ipsam Walachiam et nostre ditioni subiceremus, aut ibidem fratrem nostrum chariscimum dominum Sigismundum collocaremus, sub tantis periculis, quanta sua maiestas in legacione numerat, quorum neutrum unquam cogitavimus. Res enim ipsa indicat et testis est deus non alio animo nos eadem arma sumpsisse, quam ut superius declaratum est,

1) Nota din Kwartalnik historyczny: In manuscrisul arhivarului statului figurează : „non“.

neque eundem germanum nostrum in prefata pericula conicere aliquando intendimus, sed ut potius, ut tenemur, de ipsius optimo statu non minus quam de nostro semper solliciti fuimus et sumus.

Quod etsi quapiam alia persona extranea graviter ferre deberemus, maxime tamen a sua maiestate, a qua omne bonum sperare debemus et speramus, prout a fratre nostro maiore et eo, cui cure debet esse omne commodum et decus domus nostre, sicut et nobis.

Non putamus itaque nos aliquid tale commisisse, quod contrarium esset fraterne charitati, aut quod inter hec regna odium et discordiam et subinde bellum merito parere deberet; sed semper potius cogitavimus et cogitamus, ut possemus conservare antiqua regnorum federa et vinculum pacis perpetue ac nostram mutuam fraternam charitatem.

Cuius rei testis est regressus noster a Valachia: nam cum sciremus nos posse sumere debitam ultionem de iniuriis ipsius voievode, nobis et imprimis christiane religioni illatis, tamen ut conplaceremus maiestati sue, a legitima vindicta contra eundem voievodam abstinuimus, presertim ne argui possemus dari occasionem per nos dissidii inter hec regna, antiquis federibus colligata; et id quod fecimus, cum maximo damno propter sumptus factos, et non sine magna nota nominis nostri et totius domus nostre, ob divulgatam famam per totum fere orbem expeditionis nostre suscepte.

Cum itaque rediremus de Valachia iuxta condiciones maiestatis sue oratoribus factas, insidiis eius voievode, pro quo deliberando nobiscum egerat maiestas sua, circumventi sumus, contra ius et pacta predictarum condicionem, nomine maiestatis sue factarum. Is enim voieuoda coniunctis sibi Turcis et, quod gravius ferendum, Ungaris, non modica damna nobis in rebus.

et hominibus nostris intulit ; hec autem omnia conve-
nerunt confidentibus nobis in promissis et pacto cum
oratoribus maiestatis sue factis.

Que cum omnia diligenter narraveritis maiestati sue,
rogabitis illam sicut fratrem charissimum et hono-
randum, ut si qua suspicio insideret in corde suo
propter has nostras actiones alia, quam deberet esse
de nobis, eam deponere dignetur.

Rogabitis deinde suam maiestatem, ut hoc scelus per-
fidie et damna, nobis per eundem voivodam, confiden-
tem in sue maiestatis protectione ac defensione, contra
prefatas condiciones illata ad animum revocet tanquam
propria, et habita ratione fraterne charitatis et huius-
note communis domus nostre et federis predictorum,
velit nobis adesse consilio fraterno atque auxilio, ut
idem voievoda perfidie sue debitas solvat penas, ut
aboleatur commune dedecus domui nostre illatum,
tollaturque sequela hostibus nominis christiani data,
quod certo arbitramur eius maiestatem facturam.

Nam si hoc non faceret, merito sua maiestas de-
beret cogitare, quod hec parerent magnam ¹⁾ de se
et universa domo nostram fabulam et occasionem
scandalosam, quia merito conseri possit quod maiestas
sua, communicatis viribus Turcorum et Tartaro-
rum contra nos fratrem suum germanum, contraque
christianos, contra denique coniunctissimum regnum
antiquis federibus firmatum et precipue illud regnum,
in quo nata et educata feliciter est sua maiestas,
et a quo sue fortune et dignitatis prima et multa
sumpsit presidia et incrementa, gladium converteret,
quod esset maiestati sue indignissimum. Quis enim
unquam christianorum principum in quantumcunque

1) Nota din Kwartalnik historyczny : In manuscrisul archiva-
rului statului figurca : „magnum“.

gravissima hostilitate, ob fidei sancte et religionis honestatem, infidelium contra fideles usus est auxilio ! Itaque iterum atque iterum rogabitis maiestatem suam, ut horum dignetur habere debitam recionem, et hec ita considerare et secum revolvere, ut exigit sanguis et fraterne charitatis officium et mutua amicitia ac prefata federa regnorum et ante omnia fraterne religionis amor et debita defensio.

a) *In traducere* *).

Știm, că maiestății sale nu-i scapă din cunoștință faptul, că de ia începutul d-voastră, ba chiar cu mult timp mai înainte, să făceau incursiuni în regatul nostru și să pricinuiau stricăciuni din partea Turcilor și din partea Tătarilor ; care cauză ne provoacă pe noi, să luăm, armele contra acestor dușmani, dar mai cu seamă contra Turcului, acestui prea înverșunat dușman al regatelor noastre amândurora și al întregului neam creștinesc ; căci oricine știe, ce și cât de mari stricăciuni a pricinuit acest dușman regatului fiecăruia dintre noi. Pentru ca să punem așa dar odată capăt, acestui, rău, acestei calamități atât de estinse, am orânduit adunări în cari s'a discutat acest lucru și s'a stabilit între altele, că dacă s'ar restitui voevodului Moldovei localitatea fortificată ce fusese cucerită de Turc și înaintea cuceririi căreia nu să făcea nici o năvălire în regatul nostru, s'ar închide intrarea la noi dușmanului sus amintit.

Dar însăși voevodul Moldovei se adresa mereu nouă și ne ruga, și jeluindu-se cu amar căuta să ne înduplece a-i acorda ca și unui prea plecat și supus, al nostru sprijinul datorit și promis de ilustrul de

*) Traducerea acestor instrucțiuni din limba latină a fost făcută de către d-l Profesor Aurel Moșoiu de la Liceul din Ploești pentru care-i aduc și aci viile mele mulțumiri.

odinioară al nostru părinte și de noi; susținând, că dacă nu-i vom veni într'ajutor la timp va cădea de sigur pradă dușmanului și apoi va peri cu desăvârșire; tot de odată ne atrăgea atențiunea, să deducem din reaua lui situațiune, ce pericol va amenința regatul nostru în urma căderii lui.

La acestea se adaugă și faptul, că trimisul nostru, pe care îl aveam la Turc, nu putea să închee o pace în condițiuni onorabile; și că prin urmare era evident, că noi (sic!) trebuia să așteptăm în patrie acele năvăliri de jaf, desigur vre-o mare armată dușmană, sau s'o întâmpinăm în afară.

Provocați, așa dar, de acestea și multe alte cauze bine întemeiate și puternice, deciserăm, că trebuie să întreprindem o expedițiune, având înțelegere și cu prea ilustrul domn mare duce de Lituania, fratele nostru, pe care îl amenința, aceeași primejdie și care s'a oferit a ne veni într'ajutor, cu trupe.

Odată hotărâtă facerea expedițiunii, noi o aduserăm la cunoștința majestății sale printr'o scrisoare, și apoi prin trimisul nostru Ioan de Codeci (?), pe care expedițiune maiestatea sa a găsit-o vrednică de laudă și a regretat mult că nu poate să ne întovărășască din cauza, condițiunilor, pe care le avea atunci cu Turcul.

După ce însă porniserăm expedițiunea și făcuserăm chiar, cu mari cheltueli, pregătiri la hotarul Valachiei, voevodul suspomenit, el care ne-a sfătuit și îndemnat cu atâta stăruință a întreprinde războiul, nu știm pe ce motive sau de cine pus la cale, s'a schimbat de odată și urmând altă direcțiune și-a arătat reaua sa credință chiar în mijlocul întreprinderii și perspectivei de reușită; căci trimitând cetele sale împreună cu Turcul pradă teritorul Haliț, cutreerând cu foc și cu sabia mai multe sate. Dar câțiva ostași

d'ai noștri izgoniră pe acei Turci și Valachi, și dacă n'ar fi fost apărați de Valchi (sic!), cari să făcuseră stăpâni pe pradă, fără îndoială puțini d'între Turci ar fi scăpat.

Apoi după puține zile trimise însuși voevodul altă armată de Turci și Tătari, care pustii orașul nostru Colomea, în care armată se aflau mai mulți Valachi exercitând asupra credincioșilor lui Christos o cruzime mai mare decât Turcii sau Tătarii. Aceia fură puși pe fugă cu ajutorul lui Dumnezeu de ai noștri și luată dela ei toată prada, afară de aceea, care fusese dată unui oarecare logofăt (sic!), care venise în acel timp la noi cu un oarecare alt coleg. Ei erau inițiatorii acestui fapt, căci familia lor și alți supuși împreună cu cei amintiți, comiseră prădăciuni.

Și puțin după aceea veni la noi însuși logofătul cerând într'un mod puțin decis scuze pentru aceste rele fapte, pe care însăși voevodul le săvârșise neputându-le ascunde însă, declară în fine, că voevodul este supus Turcului și, că prin urmare va fi dușmanul nostru.

La auzul acestora, o indignațiune profundă ne cuprinse, atât fiindcă ne vedeam acțiunea noastră împiedecată, cât și fiindcă înțelegeam, cu câtă rușine și pericol amenință din partea susnumitului om și numai pentru țările noastre dar și pentru întreaga cetate a creștinismului, și pentru aceea hotărîserăm a trimite solii noștri la majestatea sa pentru a-i pune în vedere fără de legea voevodului. Intr'aceia sosi știrea, că solii majestații sale se apropie și din aceasta cauză reținurăm pe ai noștri.

Dar de oarece solii majestații sale întârziău, a sosi, și de oarece nu puteam ține numai într'un singur loc armata nici nu ne era cu putință a ne retrage fără mari daune și rușine și mai mare, înaintarăm

încet, fără a pricinui stricăciuni de cât numai cu procurarea proviziunilor necesare, căci nici cetățile, cari erau în drum, nu le-am, călcat, nici satele nu leam pustiit cu foc...)¹ după, cum am declarat însuși voevodului, că intrăm ca dușmani, fără să așteptăm, dacă vor mai veni cumva solii maiestății sale; și cu toate acestea, chiar uitând cele ce făcuse mai înainte, sfătuirăm pe același voevod, să rămână credincioas condițiilor din trecut și să coopereze cu noi și spre binele lui și spre binele țărilor creștine.

Acestor sfaturi, de folos și pentru el și pentru ceilalți downitori creștini și pentru acțiunea noastră, ne dându-le atențiunea meritată, nu numai refuză ajutorul promis și datorat, ci se declară în public ca supus Turcului și dușman pe față al acțiunii noastre și al regatului nostru, accentuând că mai bucuros ar păși ca dușman în contra noastră, decât ar renunța la planul lui.

Văzând așa dar, că un mare pericol ne amenință nu numai pe noi, ci după cum am spus și pe o mare parte de creștini, am luat siliți o hotărâre ce se impunea și era necesară, nu atât a ne răzbuna asupra voevodului pentru încălcarea lui ne mai pomenită cât spre a ne deschide nouă un drum mai sigur pentru urmărirea planului conceput și am fost siliți a întoarce acele arme, care le luasem în mare parte spre ajutorul voevodului, chiar în contra lui.

Nevenind însă solii maiestăți sale, noi trimiserăm într'aceea pe ai noștrii²).

Bartholmeus Drassy, palatinul Transilvaniei, împreună cu ceilalți supuși ungari ai maiestății sale, ne-a combătut pe noi și s'a declarat de dușman și în scrisoare pe care ne-a scris-o nouă, a întrebuintat un ton și mai nerușinat. Și deși credem că cele comu-

1) A se vedea nota de pe pagina 51. N. T.

2) A se vedea nota de pe pagina 52. N. T.

nicate și săvârșite de domnul Draffy Bartholomeu, n'au purces de la voința maiestăței sale, totuși nu fără mare mirare și adânc regret le-am întâmpinat și considerat.

Veni după aceea mareșalul maiestăței sale și cu toate că pricinile anterioare ne supăraseră, delegațiunea ne umplu de o durere cu atât mai adâncă, cu cât constatarăm din aceeași delegațiune, că un mare foc și sămânța a discordiei și neînțelegerii se aruncă nu numai între noi și maiestatea sa, căreia voim după cum să și cade, a'i plăcea și a o satisface, dar și între ambele aceste regate din partea acelora, cari caută o fală și un folos cu desbinarea fraților și în rivalitatea regatelor căror oameni, le acorda maiestatea sa ascultare, este destul de nedem. Și ca să nu se acrediteze în privința noastră opinia, pe care maiestatea sa a declarat-o prin acea delegațiune, că o are asupra noastră, am satisfăcut dorinței maiestăței sale, dorință pusă nouă în vedere de acelaș domn mareșal și în urma stăbilirei unor condițiuni cu acelaș domn mareșal în numele maiestății sale, ne-am retras din Moldavia, pe care o numim Valachia.

Din toate cele espuse așa dar maiestatea sa poate lesne înțelege cum din motive imperioase am luat armele contra Turcului și cum apoi acele arme am fost siliți pe baze de drept a le întoarce contra voevodului Moldovei, și dacă s'a convenit maiestății sale a ne învinui atât de crud prin deputațiunea sa, mai cu seamă afirmând maiestatea sa, că noi, contra promisiunilor noastre și sub pretext d'a ataca pe Turci am luat armele, ca să invadăm sau chiar să ocupăm Valachia și s'o punem sub stăpânierea noastră sau să punem acolo pe prea scumpul nostru frate Sigismund, în mijlocul peticolelor, pe cari maiestatea sa le enumără prin deputațiune, fapte dintre cari la nici unul nu ne-am

gândit vre-o dată. Căci însăși realitatea dovedește și martor este D-zeu, că decât cu gândul arătat mai sus, nici n'am avut vre-o dată intențiunea d'a arunca pe acel frate al nostru în pericolile spuse, ci mai vârtos după cum suntem datori, am fost și suntem îngrijați totdeauna de bună starea lui nu mai puțin decât de a noastră.

Venind aceste observațiuni dela vr'o persoană oarecare străină și tot ar trebui să ne atingă în mod dureros, cu atât mai mult când vin din partea majestății sale, dela care trebuie să așteptăm, și așteptăm tot binele ca dela un frate al nostru mai mare, căruia îi incumbă, ca și nouă, datoria a su-praveghea la binele și vaza casei noastre.

Astfel fiind, noi nu credem că am comis ceva, ce ar fi contrar iubirei frățești și ceea ce ar trebui să provoace cu tot dreptul ură, desbinare și prin urmare război între aceste regate; ci din contră totdeauna ne-am gândit și ne gândim, cum am putea conserva legăturile cele vechi între regate și garanția unei păci neînterupte, precum și iubirea noastră frățească reciprocă.

Probă despre aceasta este retragerea noastră din Valachia: căci de și știam că putem să ne răzbunăm cum trebuia, asupra încercărilor acelui voevod făcute nouă și în special religiunii creștine, totuși, ca să satisfacem pe majestatea sa, ne-am abținut dela o îndreptățită pedeapsă a aceluiaș voevod, mai cu seamă ca să nu putem fi învinuiți, că dăm noi ocaziune de neînțelegeri între aceste regate unite prin vechi alianțe; și aceasta am făcut-o nu fără o foarte mare daună din cauza cheltuelilor făcute și nu fără un mare discredit al numelui nostru și al întregii noastre case din cauza faimei despre expedițiunea noastră lățite aproape pe întreg pământul.

Pe când ne întorceam astfel din Valachia conform

condițiilor stabilite cu trimișii majestății sale, am fost atacați pe neașteptate contra dreptului și încheerii condițiilor amintite stabilite în numele majestății sale, am fost atacați, zic, de acel voevod, în favoare căruia majestatea sa intrase în tratative cu noi. Și anume acel voevod unindu-se cu Turcii și, ceea ce este mai grav, cu Ungarii ne a pricinuit nouă însemnate pierderi în materii și în oameni; dar toate acestea ni s'a întâmplat nouă fiindcă ne-am încrezut în promisiunile și în pactul încheiat cu trimișii majestății sale.

Narându-i majestății sale cu băgare de seamă toate acestea o veți ruga ca pe un frate prea scump și vrednic de toată cinstea, că dacă are din pricina tuturor acestor lucruri în inima sa o altă credință despre noi, pe care trebuie s'o aibă, să bine-voiască a o părăsi.

Mai departe veți ruga pe majestatea sa, să considere ca întâmplare ei însă-și această perfidă crimă și pagubele cauzate nouă, contra condițiilor pomenite de acel voevod, care să bazează pe protecțiunea și scutul majestății sale, și având în vedere dragostea frățească și această rușine a casei noastre comune și învoiala amintită, să bine voiască a ne asista cu sfatul și ajutorul său frățesc, ca acel voevod să și primească pedeapsa meritată pentru perfidia sa, să se șteargă rușinea comună cauzată casei noastre și să se curme prigonirea din partea dușmanilor neamului creștinesc, ceea ce credem cu siguranță, că va face majestatea sa.

Căci, dacă n'ar face aceasta, ar trebui să se gândească cu tot dinadinsul, că ar da prilej la multe șopte despre sine și întreaga noastră casă și ocaziune de scandal, fiindcă s'ar putea cu tot dreptul crede că majestatea sa unindu-și puterile cu Turcii și Tătari ar ridica sabia în contra noastră, fratelui său desânge și în contra creștinilor și în fine contra regatului celui mai unit prin

vechi tractate și mai vârtos contra aceluia regat, în care s'a născut și a fost educat într'un mod fericit maiestatea sa și de la care viitorul și demnitatea sa a primit primele și multe sprijine și avânturi, fapt care ar fi cu totul nedemn de maiestatea sa. Căci când s'a mai pomenit, ca vreun principe creștin în ori ostilitate cât de gravă s'ar fi găsit, pentru prestigiul sîntei credințe și religiuni, să apeleze la ajutorul necredincioșilor. Prin urmare veți ruga pe maiestatea sa cu insistență să binevoiască a da acestor lucruri atențiunea cuvenită, și a le considera și pătrunde așa după cum cere sângele și datoria iubirei frățești și amicitia reciprocă, precum și pomenitele tractate dintre regate și înainte de toate dragostea și protecțiunea frățești religiuni.

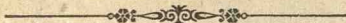

TABLA DE MATERII

	<u>Pag.</u>
Prefața	3
Introducerea autorului	5
CAPITOLUL I	
Antecedentele războiului	7
CAPITOLUL II	
Teatrul de războiu	15
CAPITOLUL III	
Pregătirile de războiu și operațiunile de la începutul ostilităților până la ridicarea asediului Sucevei, de către oștirile polone	19
CAPITOLUL IV	
Bătălia din codrii Cozminului	32
CAPITOLUL V	
Retragerea Polonilor din Bucovina.—Evenimentele războinice din anul 1498. — Pacea	42
CAPITOLUL VI	
Tradițiunea și legenda despre bătălia din codrii Cozminului	49
CAPITOLUL VII	
Instrucțiunile date de Ioan Albert trimișilor săi la regele Vladislav al Ungariei :	
a) După textul original	53
b) În traducere	60

